

ZYGMUNT ŚLUSARSKI, MARTA ŚLUSARSKA-POLAŃSKA

BADANIA STANOWISK KULTURY STRYŻÓWSKIEJ W RACIBOROWICACH KOLONII, WOJ. CHEŁM, W LATACH 1956, 1958 I 1959

W drugiej połowie lat pięćdziesiątych przeprowadzono z ramienia Muzeum Okręgowego w Lublinie¹ systematyczne badania wykopaliskowe na stanowiskach I i II w Raciborowicach Kolonii, gm. Białopole, woj. Chełm (dawniej pow. Hrubieszów, woj. Lublin). Na stanowisku I odkryto grób kultury stryżowskiej, natomiast stanowisko II miało charakter wielokulturowy; oprócz obiektów sepulkralnych kultury stryżowskiej natrafiono tam na ślady osadnictwa kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej i kultury pucharów lejkowatych², odsłonięto również grób kultury amfor kulistych³.

Wprawdzie oba stanowiska kultury stryżowskiej znane są już w literaturze przedmiotu⁴ – dotychczas jednak wyniki badań w Raciborowicach Kol. nie były w pełni prezentowane. Niniejsza publikacja przedstawia całość pozyskanych dotychczas materiałów tej kultury, pochodzących z obu stanowisk.

Stanowisko I położone jest na gruntach Józefa Strycharczuka i Adama Stadnika, na północnym stoku lessowego wzniesienia ograniczonego od zachodu ciekim bez nazwy (ryc. 1). W 1956 r. w trakcie prac polowych J. Strycharczuk wyorał część naczynia oraz kości ludzkie, naruszając, jak się potem okazało, zachodni skraj jamy grobowej. Podjęte w tym samym roku systematyczne badania wykopaliskowe, mimo objęcia eksploracją archeologiczną obszaru o pow. 137,5 m², przyniosły jedynie odsłonięcie owego, przypadkowo odkrytego, pochówka (ryc. 2A).

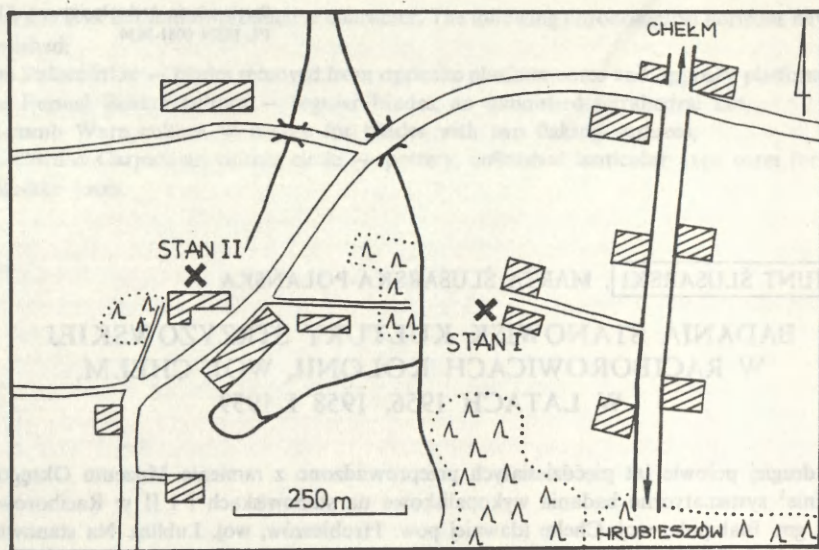
W odległości ok. 400 m na zachód od stanowiska I znajduje się stanowisko II, zlokalizowane na północnym i wschodnim skłonie lessowego wzniesienia zwanego „Karolicha”, otoczonego z trzech stron podmokłymi łąkami. Przed około 80 laty wzgórze to porastał las – w latach pięćdziesiątych teren stanowiska częściowo zajmowały zabudowania i sad Sebastiana Miączka, który w 1953 r., wykonując prace ziemne związane z budową budynku gospodarczego, natrafił na głębokości 0,80-1,00 m na groby ludzkie z wyposażeniem. Kierownik miejscowej szkoły Antoni Lipski zabezpieczył część zabytków oraz przesłał wiadomość o odkryciu do Katedry Archeologii Polski Uniwersytetu Warszawskiego, skąd przekazano informację Muzeum w Lublinie. Do systematycznych prac wykopaliskowych przystąpiono w roku 1956 i kontynuowano je w latach

¹ Badania prowadzone były pod kierunkiem mgr. Zygmunta Ślusarskiego.

² Materiały obu kultur będą tematem odrębnego opracowania.

³ Z. Ślusarski, *Raciborowice, pow. Hrubieszów*, „Z otchłani wieków”, R. XXV:1959, s. 208; S. Nosek, *Kultura amfor kulistych w Polsce*, Kraków 1967, s. 206-207.

⁴ Z. Ślusarski, *Raciborowice, pow. Hrubieszów*, [w:] *Sprawozdania Lubelskiego Ośrodka Archeologicznego*, Lublin 1959, s. 3; J. Głosik, *Kultura stryżowska*, „Materiały Starożytne”, t. 11: 1968, s. 72-74; Z. Ślusarski, *Cmentarzyska z epoki brązu w Raciborowicach*, „Biuletyn Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego”, 1970, s. 26-28.

Ryc. 1. Raciborowice Kol., woj. Chełm. Położenie stanowisk

Location of the site

1958 i 1959⁵. Łącznie przebadano obszar o pow. 1032,5 m² (ryc. 2B), odkrywając szesnaście grobów i ślady budowli słupowej kultury strzyżowskiej. Ustalono również, że w trakcie wspomnianych prac ziemnych zniszczeniu uległy trzy groby strzyżowskie wraz z częścią inwentarza.

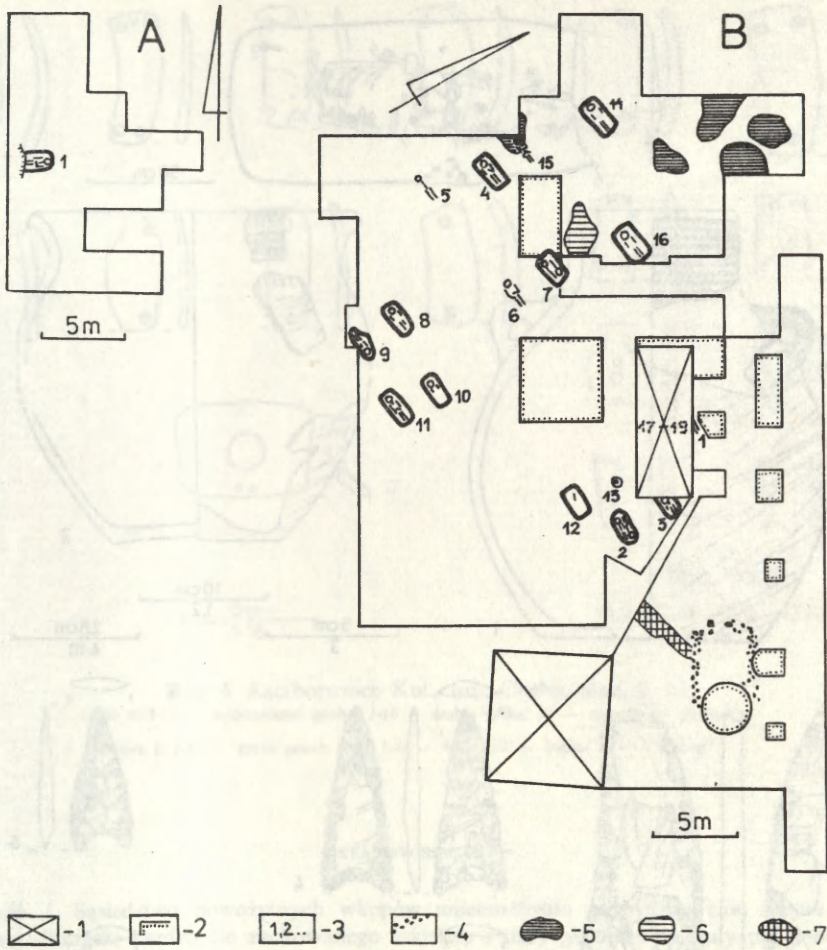
MATERIAŁY

STANOWISKO I

Grób 1. Na głębokości 0,30 m odkryto zarys jamy grobowej w planie zbliżony do prostokąta, o wymiarach 0,80 × 1,55 m (długość niecałkowita — uszkodzony zachodni skraj grobu) i orientacji E–W. Wypełnisko nieco zwężającej się ku dołowi jamy grobowej stanowiła ciemna ziemia. Na dnie grobu — głębokość 0,70 m — znaleziono szkielet ludzki leżący w pozycji wyprostowanej na wznak, ułożony wzdłuż osi E–W, głową na E. Prawa ręka była wyciągnięta wzdłuż tułowia, natomiast lewa zgięta w łokciu pod kątem prostym i ułożona w pasie (ryc. 3). Brak szczątków kostnych w zbiorach muzealnych uniemożliwił przeprowadzenie analizy antropologicznej.

Inwentarz: 1 — amfora (ryc. 3:1); 2 — naczynie wazowate (ryc. 3:2); 3 — sierp krzemienny (ryc. 3:3); 4 — cztery krzemienne grociki (ryc. 3:4-7); 5 — skrobacz krzemienny (ryc. 3:8); 6 — wiertnik (?) krzemienny (ryc. 3:10); 7 — odłupek krzemienny (ryc. 3:9); 8 — czternaście czworobocznych płytek i dwa elementy trójkątne (?) wykonane z fragmentów szabel dzika (ryc. 4:1-16); 9 — kłamra rogowa (ryc. 4:17); 10 — dwadzieścia cztery paciorki „fajansowe” (ryc. 4:18).

⁵ Materiał zabytkowy z obu stanowisk wraz z dokumentacją znajduje się w zbiorach Muzeum Okręgowego w Lublinie.

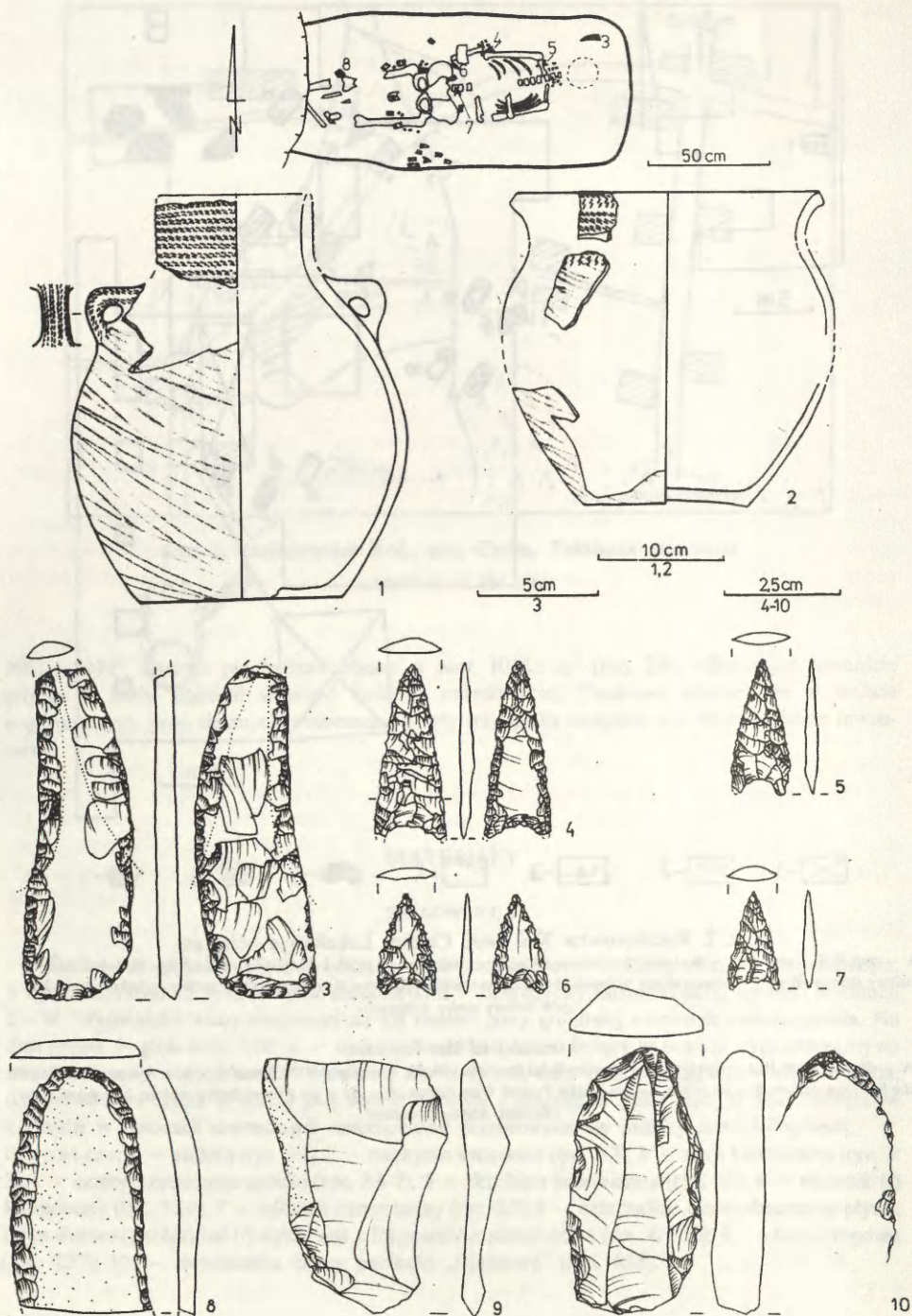

Ryc. 2. Raciborowice Kol., woj. Chełm. Lokalizacja obiektów

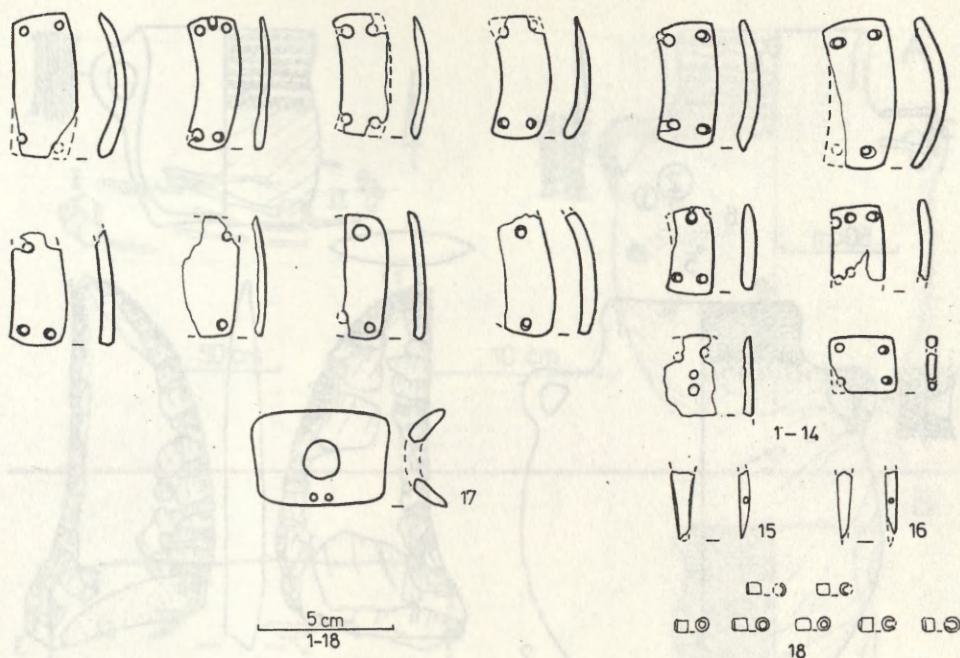
A – stan. I, B – stan. II; 1 – budynki; 2 – obszar wyłączony z badań; 3 – groby kultury strzyżowskiej; 4 – budowla słupowa kultury strzyżowskiej; 5 – jama kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej; 6 – jama kultury pucharów lejkowatych; 7 – grób kultury amfor kulistych

Location of the features

A – site I, B – site II; 1 – buildings; 2 – area excluded from excavations; 3 – graves of the Strzyżów culture; 4 – post building of the Strzyżów culture; 5 – pit of the Volhyn-Lublin Painted Ware culture; 6 – pit of the Funnel Beaker culture; 7 – grave of the Globular Amphora culture

Ryc. 3. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. I
 Grób 1: plan grobu, 1-10 – wyposażenie grobu; 1, 2 – ceramika; 3-10 – krzemień
 Grave 1: plan, 1-10 – grave goods; 1, 2 – pottery; 3-10 – flint

Ryc. 4. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. I

Grób 1: 1-18 – wyposażenie grobu: 1-16 – szablą dziką; 17 – róg; 18 – „fajans”

Grave 1: 1-18 – grave goods (cd.); 1-16 – bone; 17 – antler; 18 – “faience”

STANOWISKO II

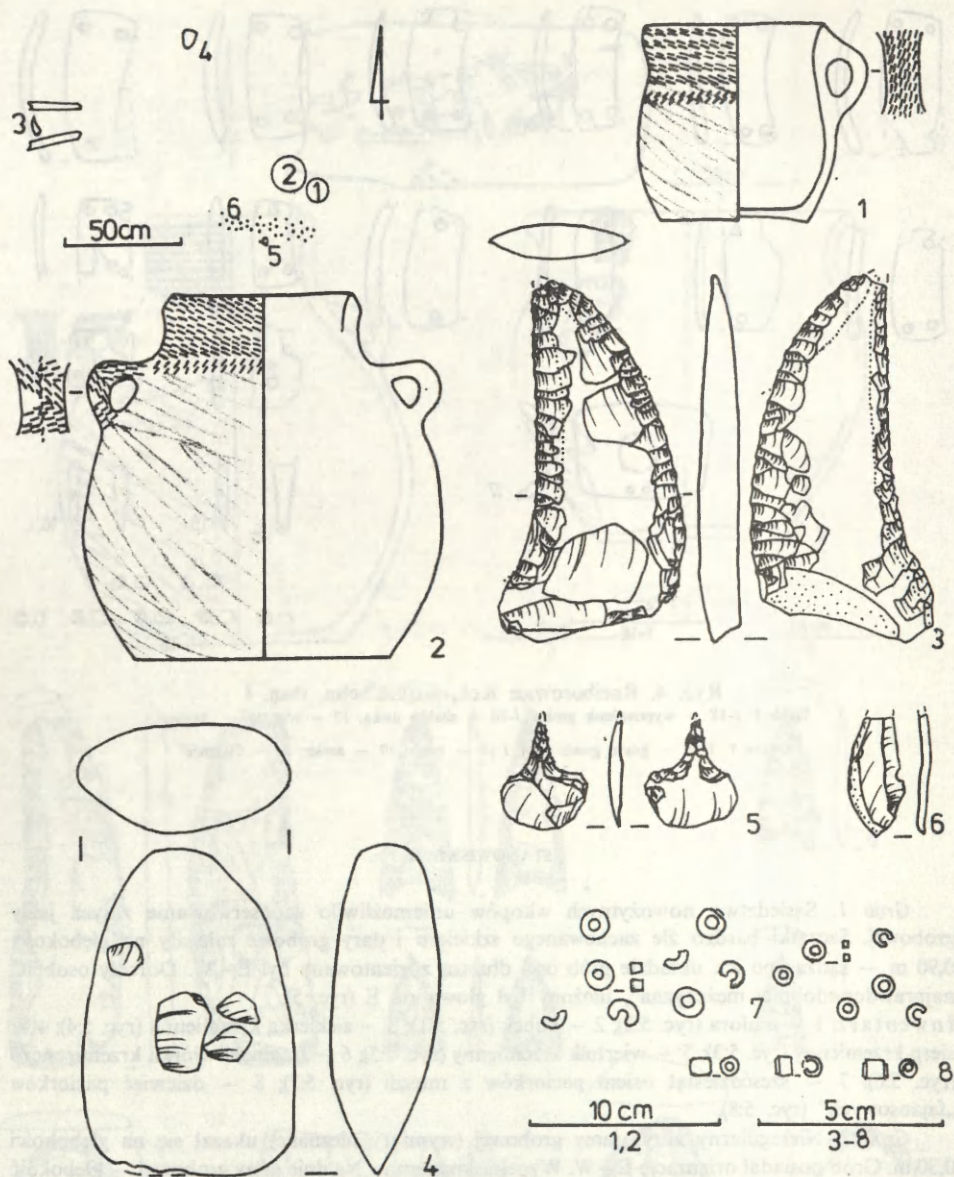
Grób 1. Sąsiedztwo nowożytnych wkopów uniemożliwiło zaobserwowanie zarysu jamy grobowej. Szczątki bardzo źle zachowanego szkieletu i dary grobowe zalegały na głębokości 0,90 m – sądząc po ich układzie grób osią dłuższą zorientowany był E–W. Dorosły osobnik, najprawdopodobniej mężczyzna⁶, ułożony był głową na E (ryc. 5).

Inwentarz: 1 – amfora (ryc. 5:2); 2 – kubek (ryc. 5:1); 3 – siekierka krzemieniowa (ryc. 5:4); 4 – sierp krzemienisty (ryc. 5:3); 5 – wiertnik krzemienisty (ryc. 5:5); 6 – fragment wiórka krzemienistego (ryc. 5:6); 7 – sześćdziesiąt osiem paciorków z muszli (ryc. 5:7); 8 – dziewięć paciorków „fajansowych” (ryc. 5:8).

Grób 2. Nieregularny zarys jamy grobowej (wymiary nieznane) ukazał się na głębokości 0,30 m. Grób posiadał orientację E–W. Wypełnisko ciemne. Na dnie jamy grobowej – głębokość 0,90-0,95 m – odkryto słabo zachowane szczątki dwojga dzieci pochowanych w pozycji wyprostowanej na wznak, przy czym osobnik I (dziecko w wieku 12-13 lat) skierowany był głową na W, a osobnika II (dziecko ok. 13 lat) ułożono naprzemianlegle, głową na E (ryc. 6A). Zwraca uwagę wyraźnie zgięta w łokciu i spoczywająca nieco poniżej pasa lewa ręka osobnika II. Inwentarz: 1 – amfora (ryc. 6A:1).

Grób 3. Odkryty na głębokości 0,20 m zarys jamy grobowej w planie zbliżony był do prostokąta o wym. 1,00×2,00 m (nie odsłonięty zachodni brzeg jamy grobowej) osią dłuższą

⁶ Z. Kapica, A. Śmiszkiewicz-Skwarska, *Ekspertyza antropologiczna szczątków osteologicznych z Raciborowic Kolonii (stan. II), gm. Białopole, Łódź 1984, praca w maszynopisie, s. 2 i nn.*

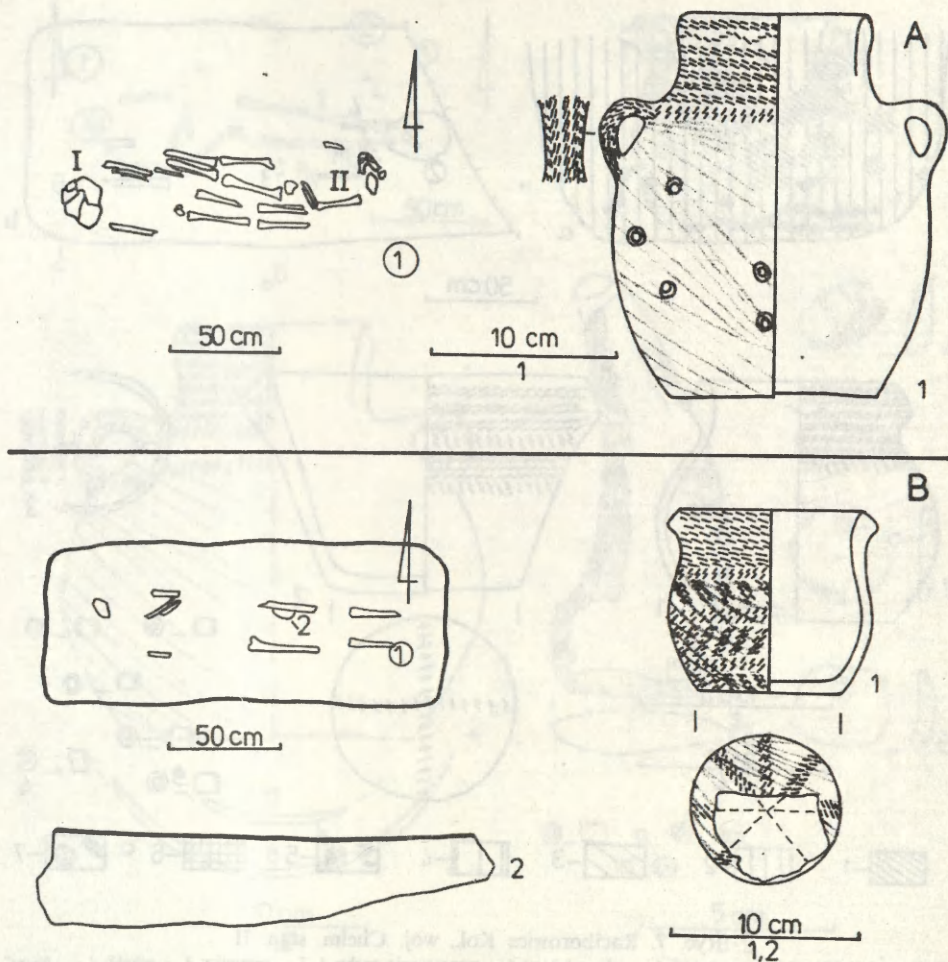
Ryc. 5. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Grób 1: plan grobu, 1-8 – wyposażenie grobu: 1, 2 – ceramika; 3-6 – krzemień; 7 – muszle; 8 – „fajans”

Grave 1: plan, 1-8 – grave goods: 1, 2 – pottery; 3-6 – flint; 7 – shells; 8 – “faience”

zorientowanego E–W. Jama grobowa nieco zwężała się ku dołowi. W stropie jamy i w jej wypełniku (ryc. 7a) wystąpiła ciemna ziemia przemieszana z popiołem i węglami drzewnymi oraz bryłami przepalanej gliny, które szczególnie licznie pojawiły się w środkowej części jamy. Na jej dnie – głębokość 0,65 m – natrafiono na szczątki szkieletu dziecka w wieku ok. 12-13 lat ułożonego w pozycji wyprostowanej na wznak, głową na W (ryc. 7b).

Inwentarz: 1 – naczynie beczułkowate (ryc. 7:1); 2 – kubek doniczkowaty (ryc. 7:2); 3 – fragmenty bransolety miedzianej (ryc. 7:3); 4 – sześć paciorków „fajansowych” (ryc. 7:4).

Ryc. 6. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

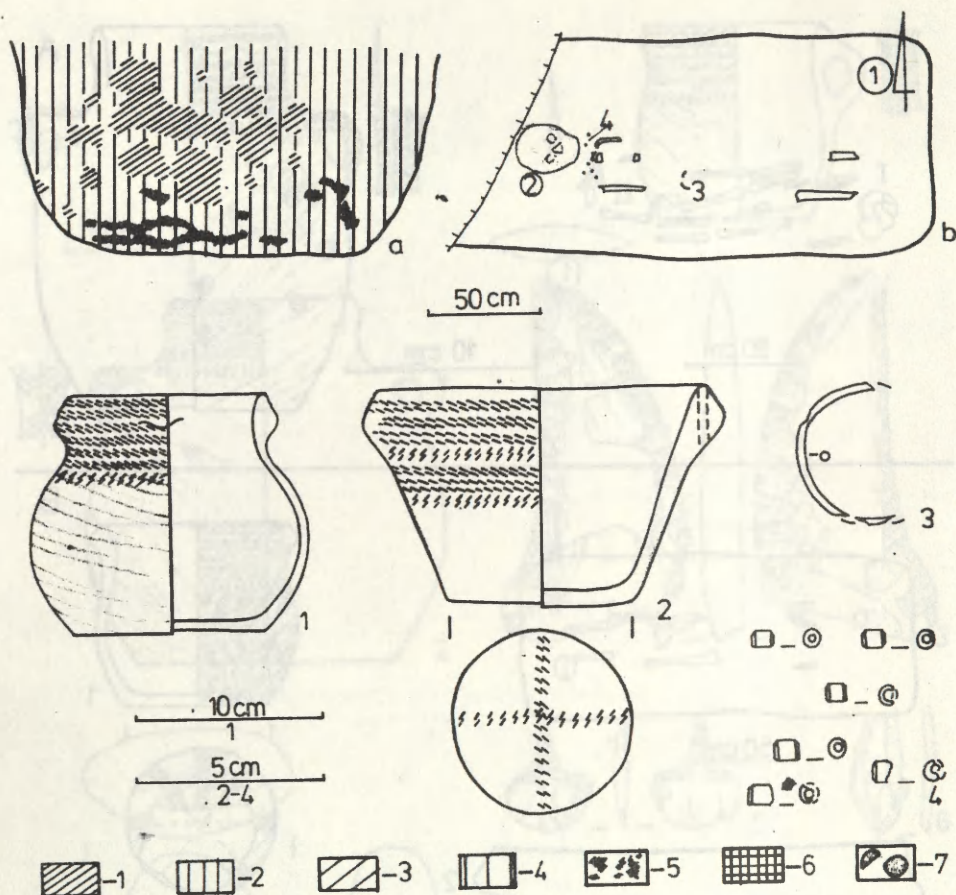
A – grób 2: plan grobu, 1 – ceramika; B – grób 4: plan grobu, 1, 2 – wyposażenie grobu; – ceramika, 2 – kamień
 A – grave 2: plan, 1 – pottery; B – grave 4: plan, 1, 2 – grave goods: 1 – pottery, 2 – stone

Ze stanowiska II pochodzą również nieliczne kości ludzkie znalezione „obok grobów 2 i 3”. Stwierdzono, iż nie nawiązują one morfologicznie do żadnego osobnika z ww. grobów, są to bowiem szczątki najprawdopodobniej kobiety zmarłej w wieku około 18-20 lat. Wobec braku jakiegokolwiek dokumentacji nie można stwierdzić, czy był to osobny pochówek, nieznaną pozostaje także przynależność kulturowa owego znaleziska.

Grób 4. Na głębokości 0,30 m odkryto jamę grobową o zarysie zbliżonym do prostokąta i wym. 0,70 × 1,80 m, zorientowaną dłuższą osią E–W. Na dnie grobu – głębokość 0,55 m – znajdował się słabo zachowany pochówek dorosłej kobiety (możliwe, że w wieku ok. 50 lat) ułożonej w pozycji wyprostowanej na wznak, głową na W, z lewą ręką zgiętą w łokciu i umieszczoną na piersiach (ryc. 6B).

Inwentarz: 1 – naczynie beczułkowane (ryc. 6B: 1); 2 – kamień szlifierski (ryc. 6B: 2).

Grób 5. Nie zaobserwowano zarysu jamy grobowej. Na głębokości 0,45-0,50 m natrafiono na

Ryc. 7. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Grób 3: a – przekrój jamy grobowej; b – plan grobu; 1-4 – wyposażenie grobu; 1, 2 – ceramika; 3 – miedź; 4 – „fajans”.
 Legenda (dotyczy wszystkich rycin): 1 – ciemnoceglasta przepalona glina; 2 – ciemna ziemia przemieszana z popiołem; 3 – jasnoceglasta przepalona glina; 4 – ziemia jasnoszara; 5 – węgiel drzewny; 6 – ziemia pomarańczowo-szara; 7 – ślady słupów

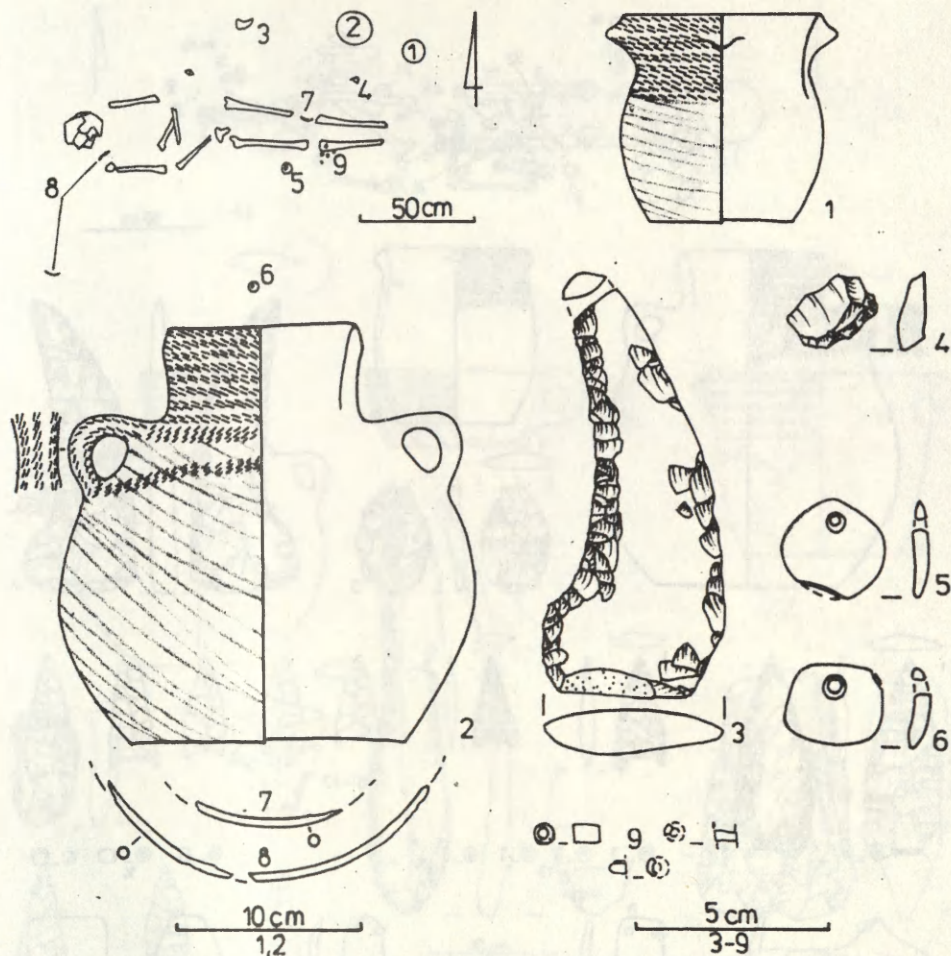
Grave 3: a – section across the grave pit; b – plan; 1-4 – grave goods: 1, 2 – pottery; 3 – copper; 4 – “faience”. Legend:
 1 – burnt dark brick-red clay; 2 – dark earth mixed with ashes; 3 – burnt light brick red clay; 4 – light grey earth; 5 – charcoal;
 6 – orange-grey earth; 7 – postholes

znacznie zniszczony szkielet ułożony w pozycji wyprostowanej na wznak, wzdłuż osi E-W, głową na W. Brak w zbiorach szczątków kostnych. Grób bez wyposażenia.

Grób 6. Nie zaobserwowano zarysu jamy grobowej. Fragmentarycznie zachowany szkielet kobiety w wieku ok. 25-30 lat leżał na głębokości 0,30-0,35 m, w pozycji wyprostowanej na wznak, wzdłuż osi E-W z głową na W. Prawa ręka była lekko zgięta w łokciu i ułożona nieco poniżej pasa, lewa zgięta pod kątem prostym spoczywała w pasie (ryc. 8).

Inwentarz: 1 – amfora (ryc. 8: 2); 2 – naczynie beczułkowate (ryc. 8: 1); 3 – sierp krzemienny (ryc. 8: 3); 4 – odłupek krzemienny (ryc. 8: 4); 5 – fragmenty dwóch miedzianych zausznic (ryc. 8: 7-8); 6 – dwa wisiorki rogowe (ryc. 8: 5-6); 7 – pięć paciorków „fajansowych” (ryc. 8: 9).

Grób 7. Odkryty na głębokości 0,20-0,30 m. Jama grobowa o prostokątnym zarysie (wymiary nieznane) osią dłuższą zorientowana E-W. Wypełnisko ciemne. Na głębokości 0,80 m natrafiono na pochówek dwóch osobników: kobiety w wieku ok. 13-16 lat i około dwudziestoletniego

Ryc. 8. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

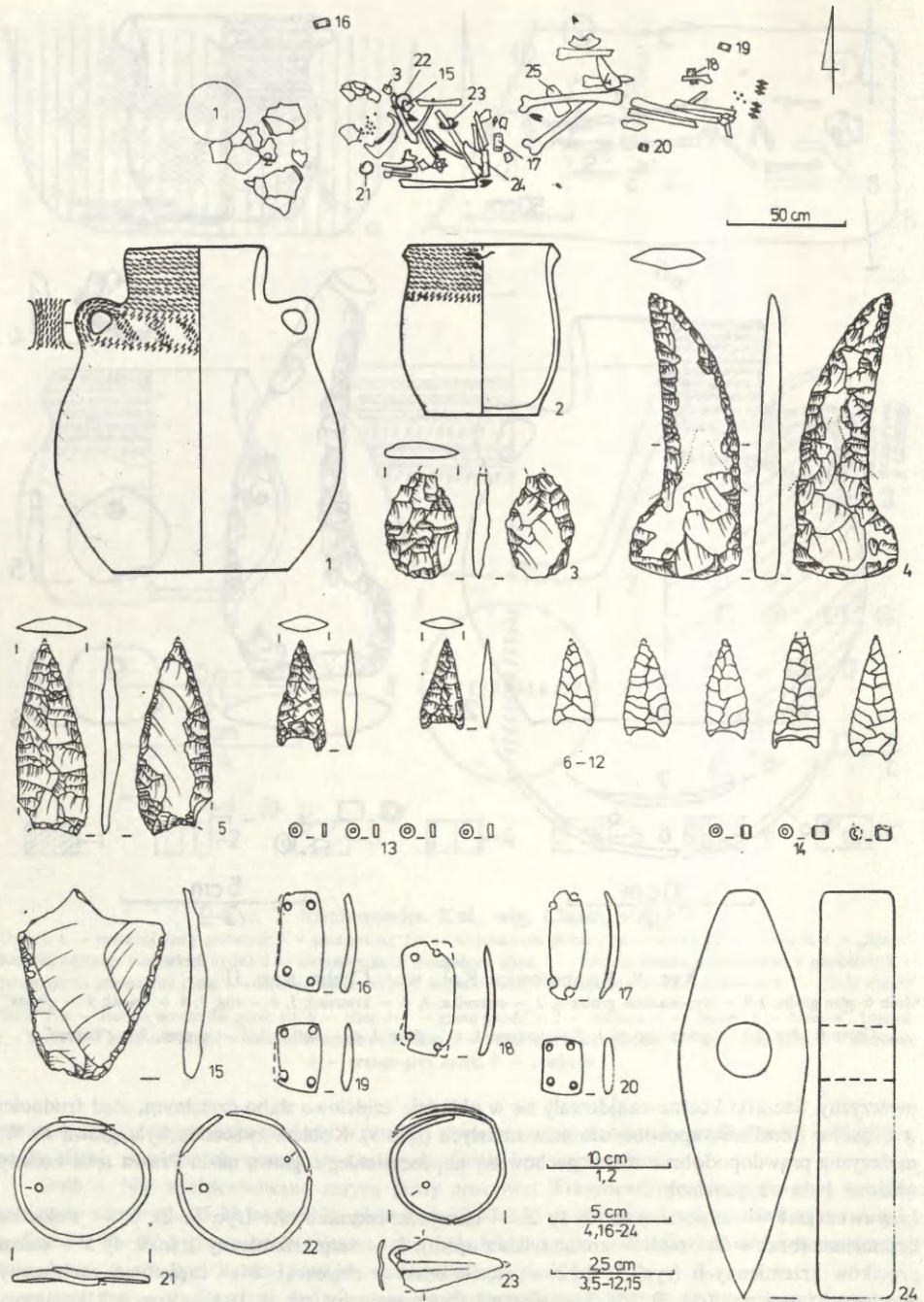
Grób 6: plan grobu, 1-9 – wyposażenie grobu: 1, 2 – ceramika; 3, 4 – krzemień; 5, 6 – róg; 7, 8 – miedź; 9 – „fajans”

Grave 6: plan, 1-9 – grave goods: 1, 2 – pottery; 3, 4 – flint; 5, 6 – antler; 7, 8 – copper; 9 – “faience”

mężczyzny. Szczątki kostne znajdowały się w układzie częściowo słabo czytelnym, stąd trudności w bliższym określeniu sposobu ułożenia zmarłych (ryc. 9). Kobieta zwrócona była głową na W, mężczyzna prawdopodobnie został pochowany naprzemianlegle, głową na E. Prawa ręka kobiety ułożona była na piersiach.

Inwentarz: 1 – amfora (ryc. 9: 1); 2 – naczynie beczułkowate (ryc. 9: 2); 3 – siekierka krzemienista (brak w zbiorach – znana tylko z opisu); 4 – sierp krzemienisty (ryc. 9: 4); 5 – osiem grocików krzemienistych (ryc. 9: 5-12 – pięciu brak w zbiorach); 6 – częściowo zachowany skrobacz krzemienisty (ryc. 9: 15); 7 – wiertnik (?) krzemienisty (ryc. 9: 3); 8 – toporek kamienny (ryc. 9: 24); 9 – dwie zausznice miedziane (ryc. 9: 21-22); 10 – bransoleta miedziana (ryc. 9: 23); 11 – pięć płytek z szabel dzika (ryc. 9: 16-20); 12 – dwadzieścia trzy paciorki z muszli (ryc. 9: 13); 13 – jedenaście paciorków „fajansowych” (ryc. 9: 14).

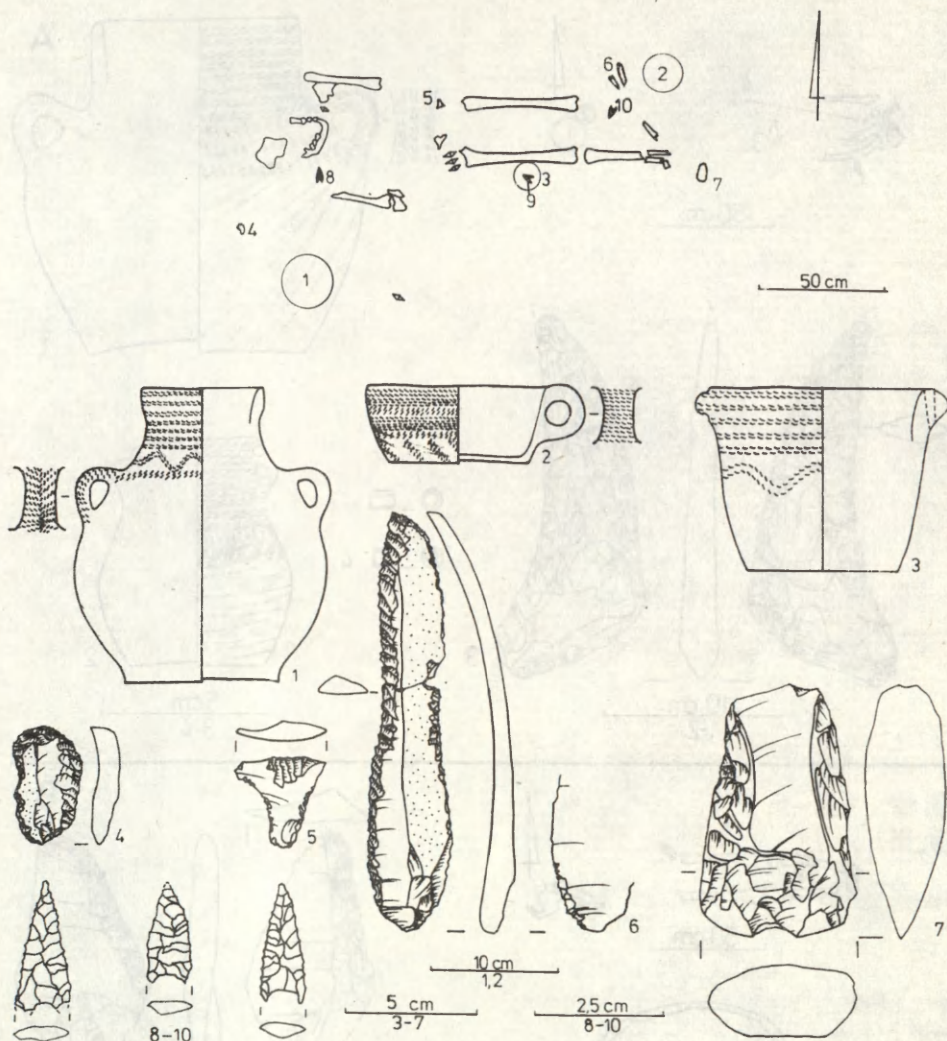
Grób 8. Na głębokości 0,30 m odkryto w przybliżeniu prostokątny zarys jamy grobowej (wymiary nieznanne) o orientacji E–W. Wypełnisko jamy stanowiła nieco ciemniejsza od otoczenia

Ryc. 9. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Grób 7: plan grobu, 1-24 – wyposażenie grobu (nieznana dokładna lokalizacja 3 grocików; 8-12 wg dawnych rysunków, brak rysunku zaginionej siekierki krzemiennej); 1, 2 – ceramika; 3-12, 15 – krzemień; 13 – muszle; 14 – „fajans”; 16-20 – szabla dzika; 21-23 – miedź; 24 – kamień

Grave 7: plan, 1-24 – grave goods (exact location of 3 arrow heads is not known, 8-12 – after former drawings, the lost flint axe lacks a drawing); 1, 2 – pottery; 3-12, 15 – flint; 13 – shells; 14 – “faience”; 16-20 – bone; 21-23 – copper; 24 – stone

Ryc. 10. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Grób 8; plan grobu, 1-10 – wyposażenie grobu; 1-3 – ceramika; 4-10 – krzemień (8-10 wg dawnych rysunków)

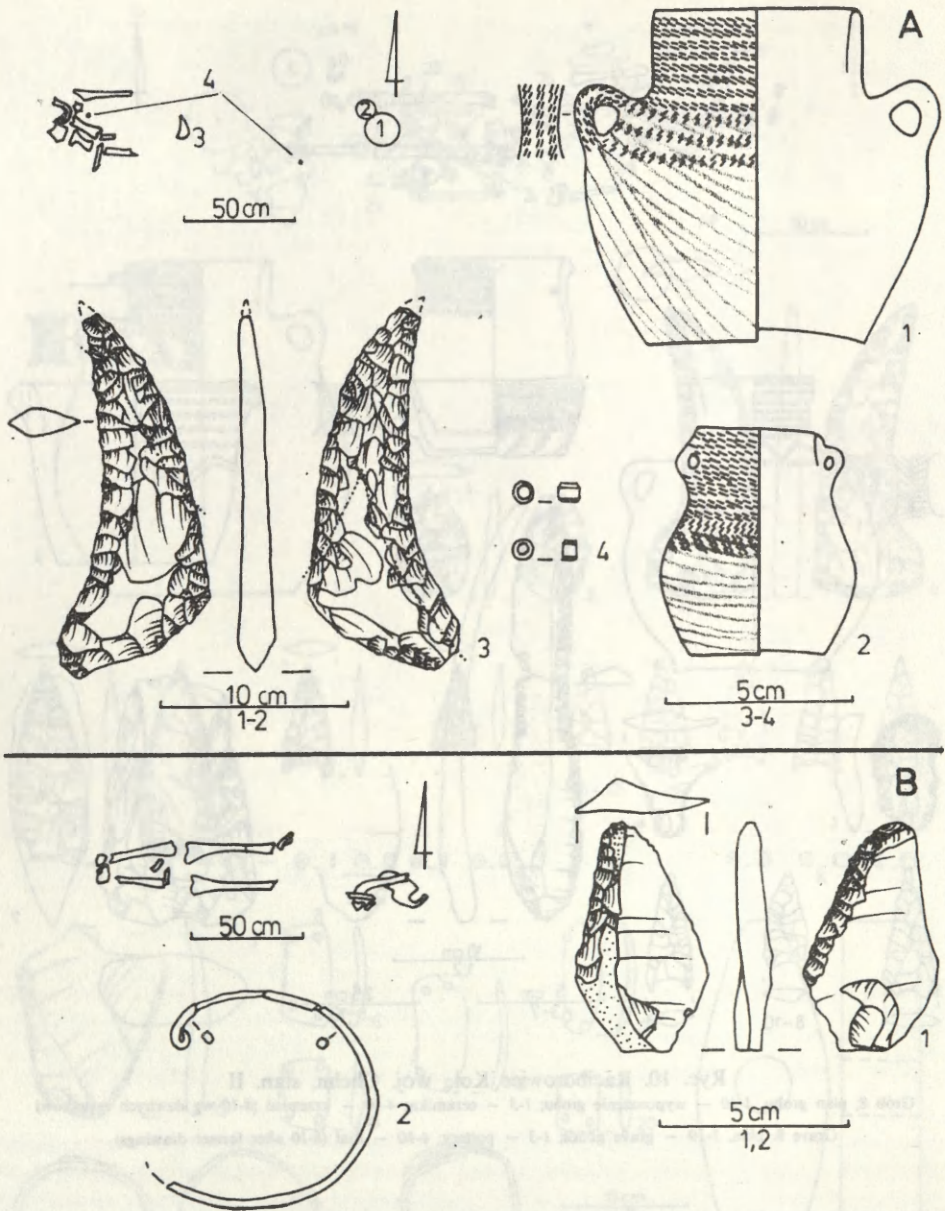
Grave 8; plan, 1-10 – grave goods; 1-3 – pottery; 4-10 – flint (8-10 after former drawings)

ziemia. Na dnie grobu, na głębokości 0,75-0,85 m, znaleziono słabo zachowany szkielet mężczyzny w wieku ok. 40-45 lat, ułożony w pozycji wyprostowanej na wznak, głową na W (ryc. 10).

Oddzielnie w zbiorach znajdują się szczątki ludzkie odkryte „obok grobu nr 8”. Część z nich należy do mężczyzny z grobu nr 8, natomiast inne (2 zęby mleczne) wskazują na obecność dziecka w wieku ok. 5 lat.

Inwentarz: 1 – amfora (ryc. 10: 1); 2 – pucharek doniczkowy (ryc. 10: 3); 3 – czerpak (ryc. 10: 2); 4 – siekierka krzemienista (ryc. 10: 7); 5 – trzy grociki krzemienne (ryc. 10: 8-10 – znane tylko z dokumentacji); 6 – drapacz krzemienisty (ryc. 10: 4); 7 – odłupek retuszowany (ryc. 10: 5); 8 – wiórowiec (ryc. 10: 6).

Grób 9. Odkryty na głębokości 0,30 m. Jama grobowa o nieregularnym zarysie (wymiary

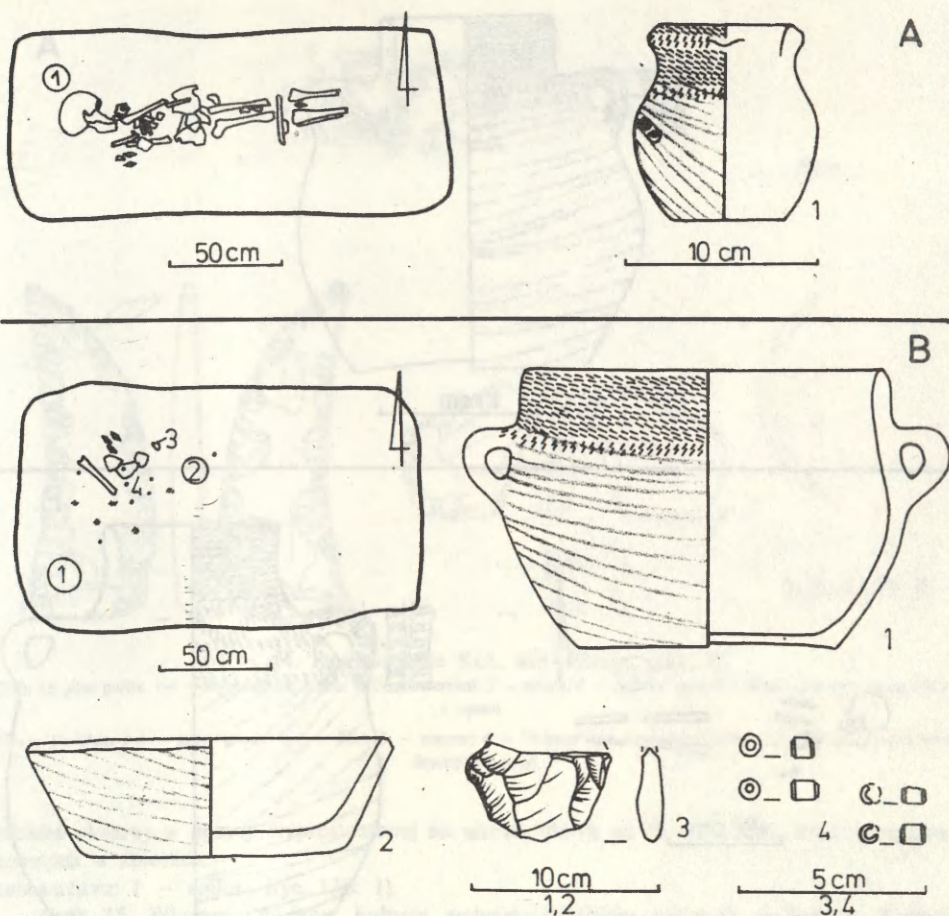
Ryc. 11. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

A – grób 10: plan grobu, 1-4 – wyposażenie grobu: 1, 2 – ceramika; 3 – krzemień, 4 – „fajans”. B – grób 9: plan grobu, 1, 2 – wyposażenie grobu (dokładna lokalizacja zabytków nieznaną): 1 – krzemień; 2 – miedź

A – grave 10: plan, 1-4 – grave goods: 1, 2 – pottery; 3 – flint; 4 – “faience”. B – grave 9: plan, 1, 2 – grave goods (exact location of the finds is not known): 1 – flint; 2 – copper

nieznane) zorientowana była dłuższą osią E–W. Na głębokości 0,70-0,75 m znaleziono szczątki szkieletu najprawdopodobniej kobiety w wieku ok. 60-70 lat, ułożone w pozycji wyprostowanej na wznak, głową na E (ryc. 11B).

Inwentarz: 1 – skrobacz krzemienisty (ryc. 11B: 1); 2 – uszkodzona bransoletka miedziana (ryc. 11B: 2).

Ryc. 12. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

A – grób 11: plan grobu, 1 – ceramika. B – grób 12: plan grobu, 1-4 wyposażenie: 1, 2 – ceramika; 3 – krzemień; 4 – „fajans”

A – grave 11: plan, 1 – pottery. B – grave 12: plan, 1-4 – grave goods: 1, 2 – pottery; 3 – flint; 4 – “faience”

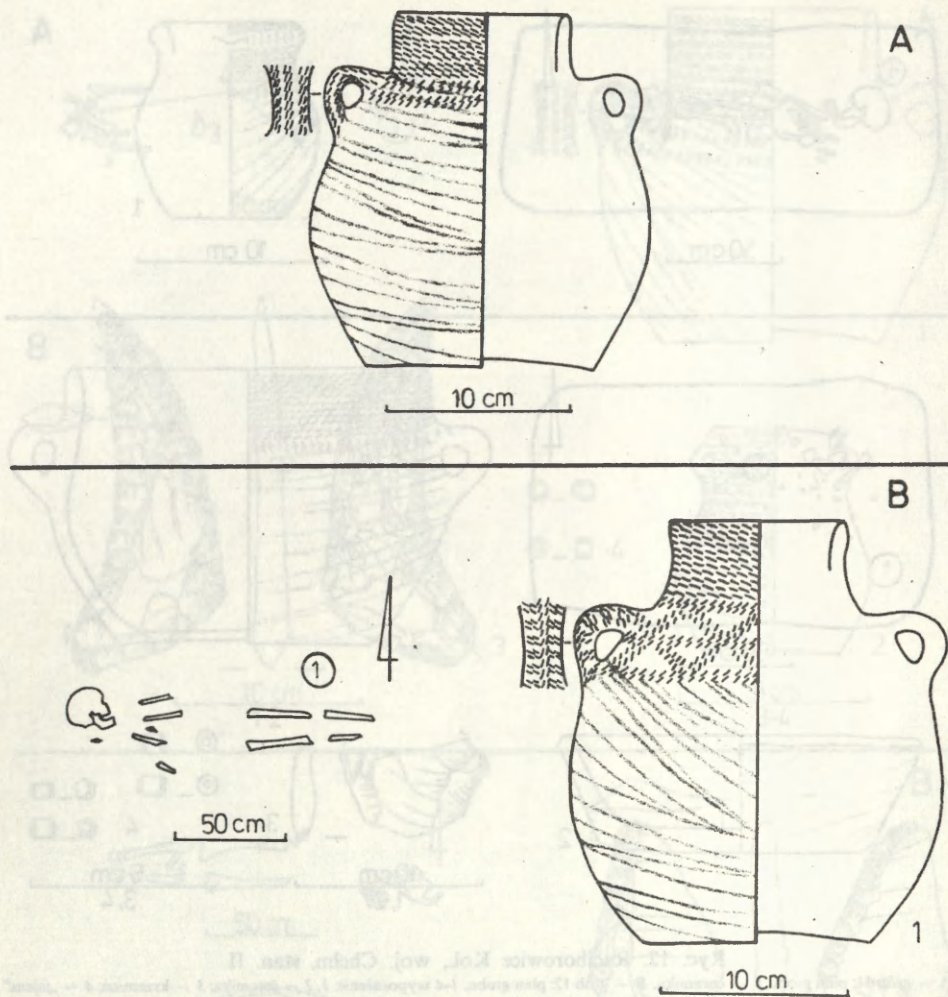
Grób 10. Na głębokości 0,25-0,30 m ukazał się prostokątny zarys jamy grobowej (wymiary nieznanne), zorientowany E–W – 0,60 m niżej odkryto fragmentarycznie zachowany szkielet najprawdopodobniej kobiety liczącej ok. 16-18 lat, ułożony w pozycji wyprostowanej na wznak, głową na W (ryc. 11A).

Inwentarz: 1 – dwie amfory (ryc. 11A: 1, 2); 2 – sierp krzemienno (ryc. 11A: 3); 3 – dwa paciorki „fajansowe” (ryc. 11A: 4).

Grób 11. Odkryty na głębokości 0,40-0,45 m. Jama grobowa miała zarys w przybliżeniu prostokątny, wym. 0,80 × 1,95 m, osią dłuższą zorientowaną E–W. Na głębokości 1,15-1,20 m odsłonięto szczątki szkieletu dziecka w wieku ok. 14 lat, ułożonego w pozycji wyprostowanej, na brzuchu, głową na W (ryc. 12A).

Inwentarz: 1 – naczynie beczułkowate (ryc. 12A: 1).

Grób 12. Odkryty na głębokości 0,40 m. Jama grobowa o zarysie w przybliżeniu prostokątnym i wymiarach 1,10 × 1,80 m, zorientowana E–W. W wypełniku i na dnie jamy grobowej wystąpiły

Ryc. 13. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

A – naczynie z grobu 13. B – grób 14: plan grobu, 1 – ceramika

A – vessel from grave 13. B – grave 14: plan, 1 – pottery

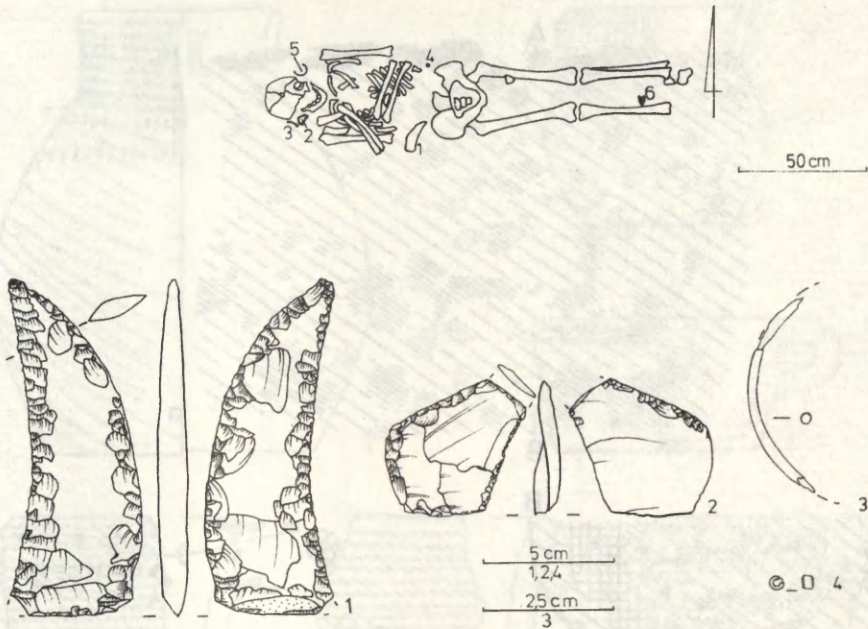
nieliczne bryłki węgla drzewnego. Na głębokości 0,60-0,65 odstonięto słabo zachowany szkielet dziecka w wieku ok. 7 lat, ułożony głową na W (ryc. 12B).

Inwentarz: 1 – naczynie wazowate (ryc. 12B: 1); 2 – misa (ryc. 12B: 2); 3 – odułpek retuszowany (ryc. 12B: 3); 4 – osiem paciorków „fajansowych” (ryc. 12B: 4).

Grób 13. Zarys jamy grobowej nieczytelny ze względu na sąsiedztwo licznych nowożytnych wkopów, które przyczyniły się zapewne również do całkowitego rozkładu szczątków kostnych. Na głębokości 0,70-0,75 m znaleziono jedno naczynie.

Inwentarz: 1 – amfora (ryc. 13A).

Grób 14. Na głębokości 0,20 m odkryto podłużną w zarysie jamę grobową (wymiary nieznane) zorientowaną E–W. Na głębokości 0,50-0,55 m natrafiono na fragmentarycznie zachowany

Ryc. 14. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Grób 15: plan grobu, 1-4 – wyposażenie grobu: 1, 2 – krzemień; 3 – miedź; 4 – „fajans” (grocik i jedna zausznica znane tylko z opisu)

Grave 15: plan, 1-4 – grave goods: 1, 2 – flint; 3 – copper; 4 – “faience” (an arrowhead and an earring are known from description only)

szkielet ułożony w pozycji wyprostowanej na wznak, głową na W (ryc. 13B). Brak szczątków kostnych w zbiorach.

Inwentarz: 1 – amfora (ryc. 13B: 1).

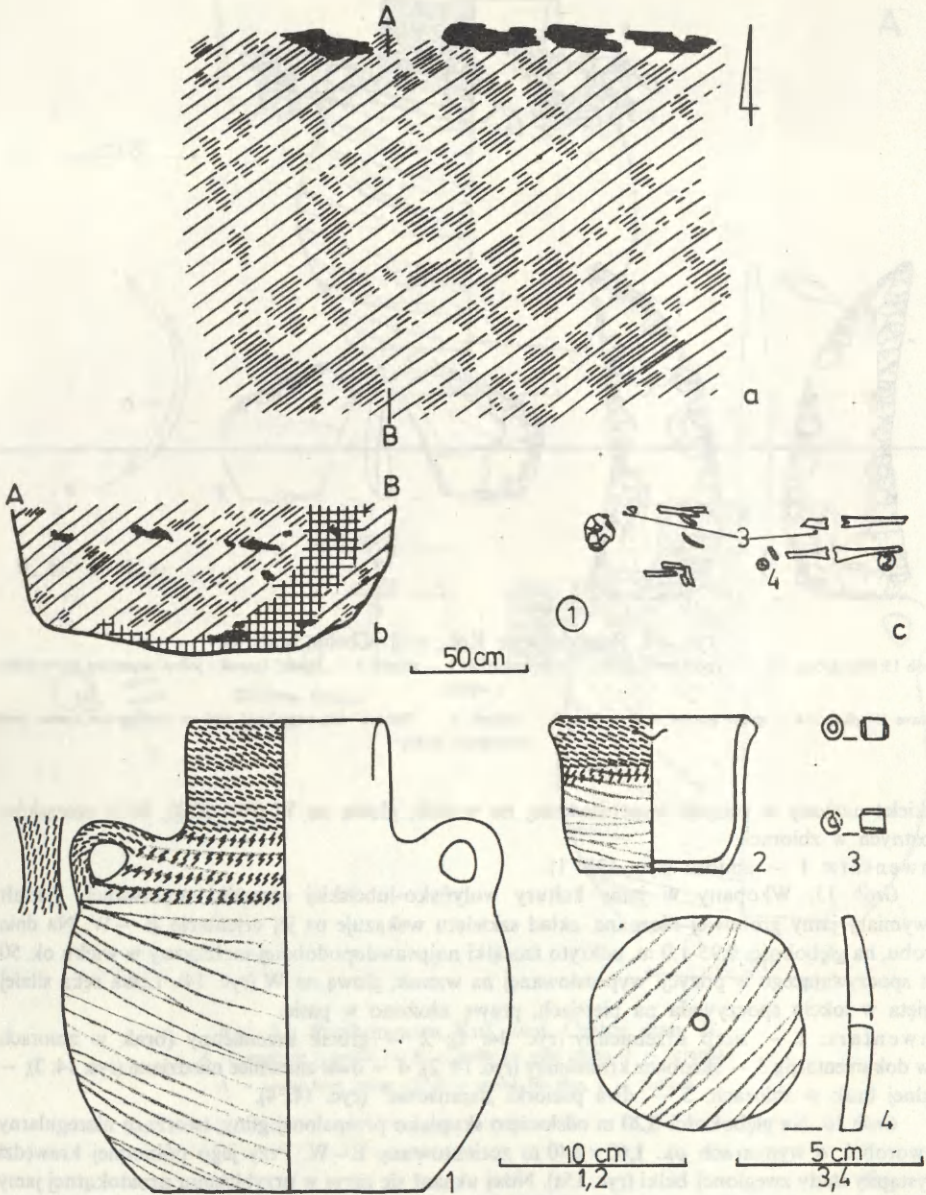
Grób 15. Wkopany w jamę kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej. Kształt i wymiary jamy grobowej nieznanne, układ szkieletu wskazuje na jej orientację E – W. Na dnie grobu, na głębokości 0,95-1,0 m, odkryto szczątki najprawdopodobniej mężczyzny w wieku ok. 50 lat spoczywającego w pozycji wyprostowanej na wznak, głową na W (ryc. 14). Lewa ręka silniej zgięta w łokciu spoczywała na piersiach, prawą ułożono w pasie.

Inwentarz: 1 – sierp krzemienisty (ryc. 14: 1); 2 – grocik krzemienisty (brak w zbiorach i w dokumentacji); 3 – skrobacz krzemienisty (ryc. 14: 2); 4 – dwie zausznice miedziane (ryc. 14: 3); – jednej brak w zbiorach; 5 – dwa paciorki „fajansowe” (ryc. 14: 4).

Grób 16. Na głębokości 0,20 m odsłonięto skupisko przepalanej gliny, tworzące nieregularny czworobok o wymiarach ok. 1,60 × 2,40 m zorientowany E – W. Przy jego północnej krawędzi wystąpiły ślady zwęglonej belki (ryc. 15a). Niżej ukazał się zarys w przybliżeniu prostokątnej jamy grobowej szerokości 1,3 m, długości 2,8 m i głębokości 0,80 m wypełnionej przepaloną gliną przemieszaną z węglami drzewnymi (ryc. 15b). Na dnie grobu natrafiono na szczątki szkieletu najprawdopodobniej kobiety, być może w wieku ok. 25-30 lat, pogrzebanej w pozycji wyprostowanej na wznak, głową na W (ryc. 15c).

Inwentarz: 1 – amfora (ryc. 15: 1); 2 – naczynie beczułkowate (ryc. 15: 2); 3 – przęślik gliniany (ryc. 15: 4); 4 – dwa paciorki „fajansowe” (ryc. 15: 3).

Groby 17-19. Trzy groby zniszczono podczas prac ziemnych związanych z budową budynku gospodarczego. Według relacji przypadkowego odkrywcę pochówki znajdowały się na głębokości 0,80-1,00 m. Jedynym zachowanym materiałem osteologicznym pochodzącym z któregoś z tych grobów są przekazane przez znalazcę do zbiorów muzealnych szczątki kostne, które określono

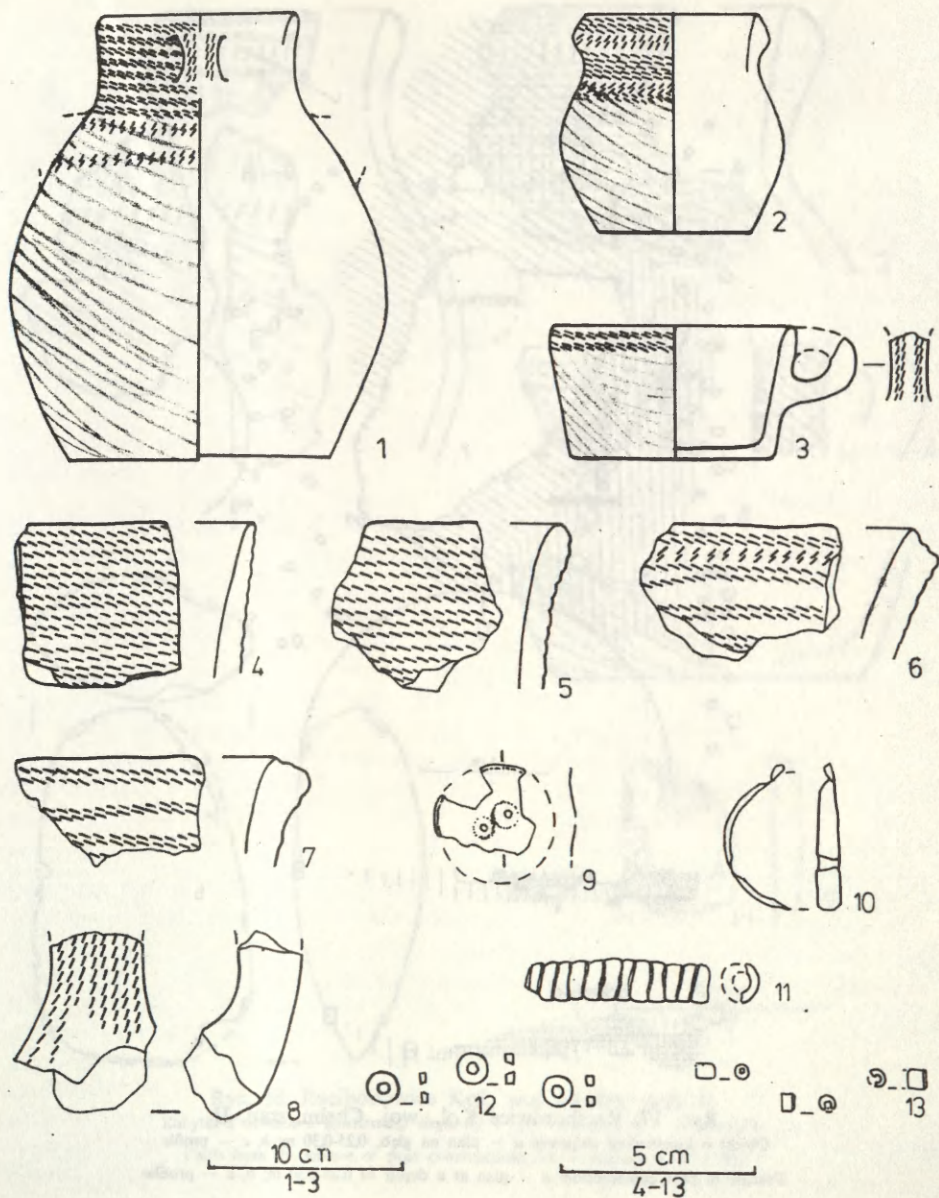

Ryc. 15. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Grób 16: a – plan na głęb. 0,20 m; b – przekrój jamy grobowej; c – plan grobu; 1-4 – wyposażenie grobu: 1, 2, 4 – ceramika; 3 – „fajans”

Grave 16: a – plan at a depth of 0,20 m; b – section through the grave pit; c – plan of the grave; 1-4 – grave goods: 1, 2, 4 – pottery; 3 – “faience”

jako być może kobiece. Ustalono, że zniszczeniu uległy cztery naczynia wchodzące w skład inwentarzy grobowych oraz większa liczba ozdób, głównie paciorków z muszli. W zbiorach muzealnych znajdują się następujące zabytki z tych obiektów: 1 – amfora (ryc. 16: 1); 2 – naczynie beczułkowate (ryc. 16: 2); 3 – kubek (ryc. 16: 3); 4 – dwadzieścia osiem fragmentów

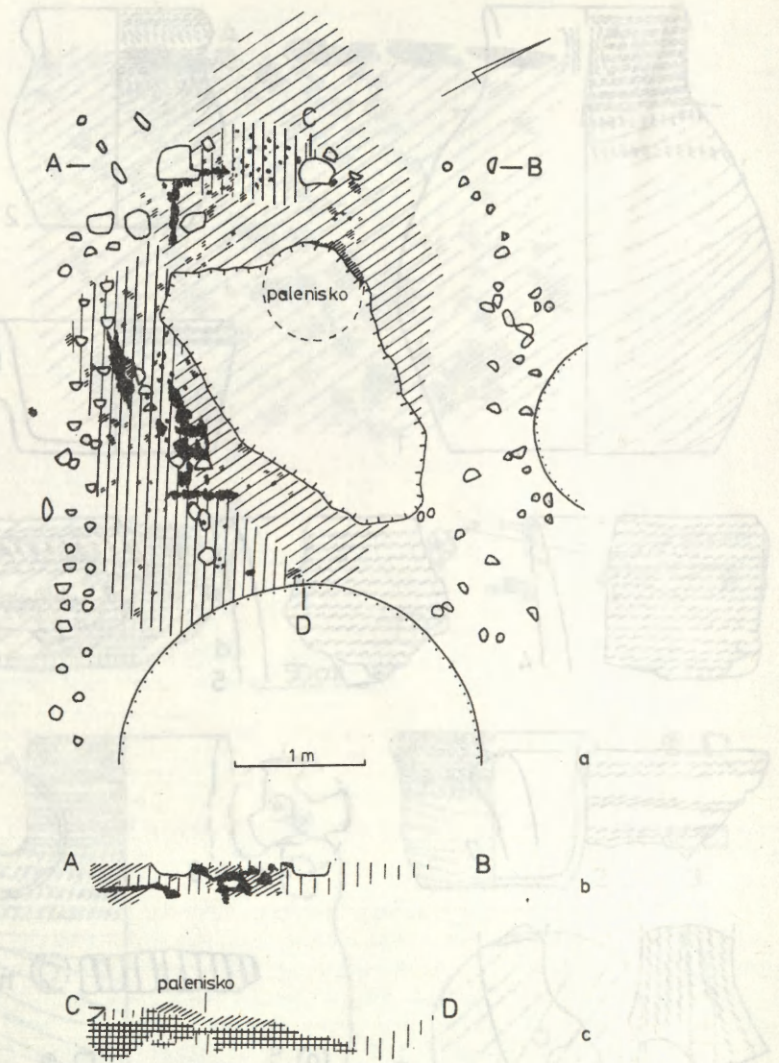
Ryc. 16. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Zabytki ze zniszczonych grobów nr 17-19; 1-8 – ceramika; 9, 10 – miedź; 11 – kość; 12 – muszle; 13 – „fajansy”

Finds from destroyed graves nos 17-19: 1-8 – pottery; 9, 10 – copper; 11 – bone; 12 – shells; 13 – “faience”

czterech co najmniej naczyń (ryc. 16: 4-8); 5 – fragmentarycznie zachowana tarczka miedziana (ryc. 16: 9); 6 – fragment ozdoby z taśmy miedzianej (ryc. 16: 10); 7 – część paciorka z kości (ryc. 16: 11); 8 – dziesięć paciorków z muszli (ryc. 16: 12); 9 – dwa paciorki „fajansowe” (ryc. 16: 13).

Badania podjęte we wschodniej części omawianego stanowiska, w miejscu, gdzie w warstwie ziemi ornej występowała znaczna ilość przepalanej gliny, doprowadziły do odstonięcia na

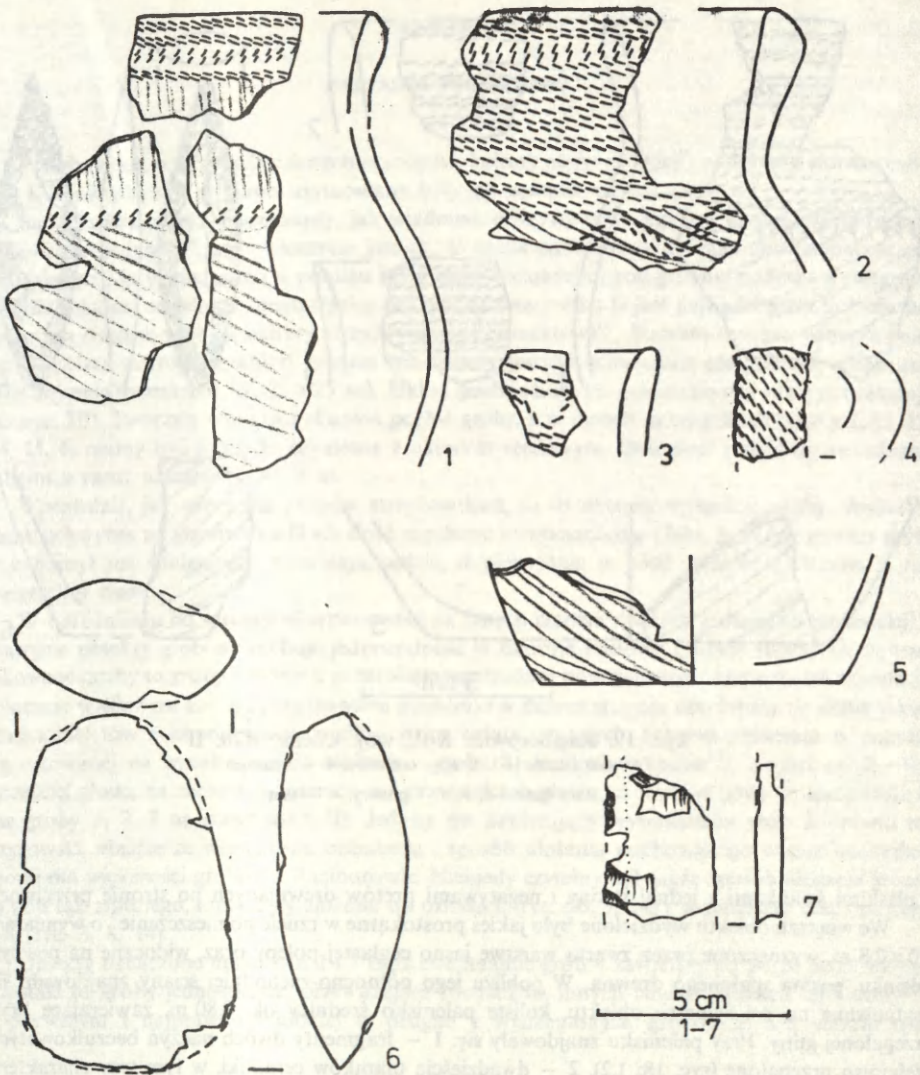
Ryc. 17. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Obiekt o konstrukcji słupowej: a – plan na głęb. 0,25-0,30 m; b, c – profile

Feature of post construction: a – plan at a depth of 0.25-0.30 m; b, c – profiles

głębokości 0,25-0,30 m śladów naziemnej lub nieznacznie tylko wgłębionej w grunt prostokątnej w planie budowli słupowej (ryc. 17: a). Jasnobrunatne ślady po słupach czytelnie rysowały się na tle brunatnego podłoża.

Obiekt dłuższą osią zorientowany był po linii NW – SE, miał 4 m szerokości, a rozpoznano go na odcinku długości 5 m. Południowo-wschodnia część obiektu nie została odsłonięta ze względu na rosnące w tym miejscu drzewo (por. ryc. 2B). Poza obszarem wyłączonym z badań nie stwierdzono już śladów budowli, a więc miała ona niewiele ponad 20 m² powierzchni. Ścianę szczytową, na odcinku około 1 m od zachodniego narożnika obiektu, wyznaczał rząd trzech dość regularnie rozmieszczonych słupów, średnicy ok. 0,30 m. W środkowej partii tej ściany obiekt

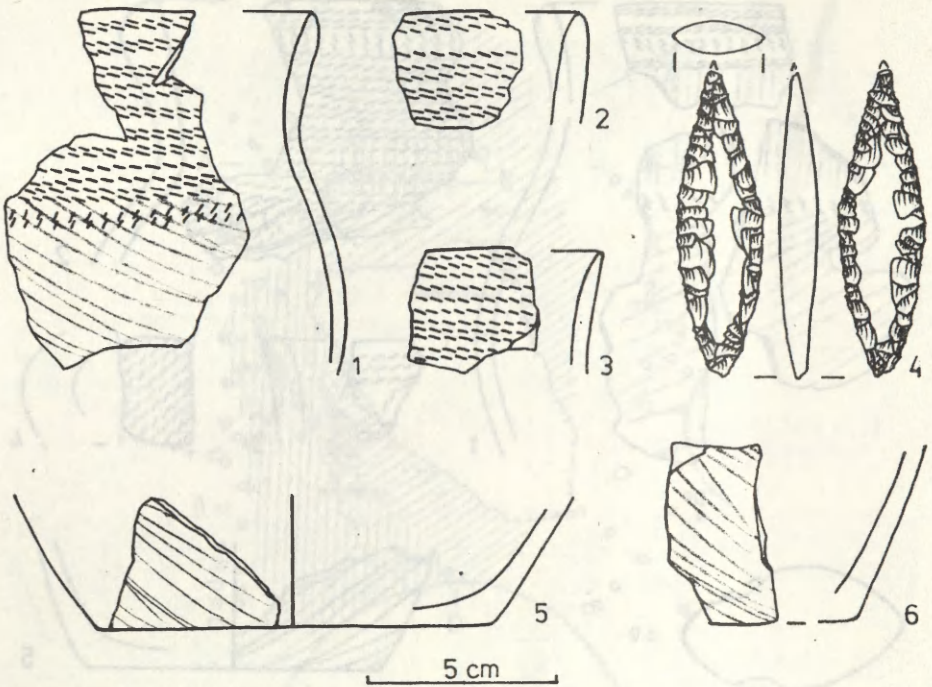

Ryc. 18. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Zabytki z obiektu o konstrukcji słupowej: 1-5 – ceramika; 6, 7 – krzemień

Finds from the feature of post construction: 1-5 – pottery; 6, 7 – flint

powiększał się o rodzaj występu, o wysięgu 0,5 m, wyznaczonego przez dwa stosunkowo duże pale odległe od siebie o ok. 1 m, white pionowo na głębokość 0,35 m od dzisiejszej powierzchni ziemi (ryc. 17: b,c). Usytuowanie śladów po obu palach pozwala przypuszczać, że istniał w tym rzędzie co najmniej jeszcze jeden słup, co nadawałoby występowi formę prostokąta o szerokości ok. 2 m i długości 0,5 m symetrycznego względem dłuższej osi obiektu. Lepiej zachowane ślady po południowo-zachodniej, dłuższej ścianie budowli pozwalają wnosić, iż ściany te skonstruowano z niewielkich (średnica pk. 0,10 m), okrągłych i półokrągłych pojedynczych słupów umieszczonych naprzemianległe w dwóch rzędach. Słupy w rzędzie oddzielone były od siebie o ok. 0,30 m, odległość zaś pomiędzy rzędami wynosiła ok. 0,10 m. Prawdopodobnie były to ściany plecionkowe, przy czym plecionkę oblepiono zapewne gliną (w obrębie obiektu znaleziono bryły polepy

Ryc. 19. Raciborowice Kol., woj. Chełm, stan. II

Znaleziska luźne: 1-3, 5, 6 – ceramika, 4 – krzemień

Stray finds: 1-3, 5, 6 – pottery; 4 – flint

z płaskimi ściankami z jednej strony i negatywami prętów drewnianych po stronie przeciwnej).

We wnętrzu obiektu wydzielone było jakieś prostokątne w rzucie pomieszczenie⁷ o wymiarach 2,0 × 2,8 m, wyznaczone przez zwartą warstwę jasno ceglastej polepy oraz, widoczne na pewnym odcinku, pasma spalonego drewna. W pobliżu jego północno-zachodniej ściany znajdowało się, usytuowane na osi symetrii obiektu, koliste palenisko średnicy ok. 0,80 m, zawierające bryły przepalanej gliny. Przy palenisku znajdowały się: 1 – fragmenty dwóch naczyń beczułkowatych, częściowo przepalone (ryc. 18: 1,2); 2 – dwadzieścia ułamków ceramiki, w tym trzy charakterystyczne (ryc. 18: 3-5); 3 – przepalona siekierka krzemienista (ryc. 18: 6); 4 – fragment przepalonego sierpa krzemienistego (ryc. 18: 7); 5 – dziesięć ułamków przepalonych kości, najprawdopodobniej ludzkich; 6 – trzy fragmenty przepalonych kości zwierzęcych (?); 7 – dwa przepalone fragmenty kości długich; 8 – fragment nieprzepalanej kości ludzkiej (?); 9 – piętnaście niewielkich ułamków ceramiki neolitycznej.

Pod zachodnią ścianą opisanego obiektu, na głębokości około 0,50 m odsłonięto grób kultury amfor kulistych.

Nieliczne zabytki kultury strzyżowskiej, pochodzące spoza obiektów, to: 1 – fragment naczynia beczułkowatego (ryc. 19: 1); 2 – dwadzieścia osiem ułamków ceramiki, w tym sześć charakterystycznych (ryc. 19: 2,3,5,6); 3 – grot krzemienisty (ryc. 19: 4).

⁷ Częściowo zniszczone amatorskimi badaniami z 1955 r., podczas których wydobyto „pół wiadra skorup i nieco kości”.

ANALIZA

OBRZĄDEK POGRZEBOWY

Podobnie jak w przypadku innych stanowisk kultury stryżowskiej⁸, odkryte w Raciborowicach Kolonii obiekty grobowe usytuowane były na stokach wzniesień.

Badania stanowiska I przyniosły, jak wiadomo, odkrycie tylko jednego grobu. Mógł to być pochówek pojedynczy⁹, niewykluczone jednak, że reszta cmentarzyska uległa zniszczeniu (przed kilkudziesięciu laty zniszczono w pobliżu kilka bliżej nie określonych grobów podczas wybierania gliny dla lokalnej cegielni). Cmentarzysko odkryte na stanowisku II jest największym z dotychczas zbadanych skupisk grobów kultury stryżowskiej (19 obiektów)¹⁰. Stanowi ono prawdopodobnie część większej nekropolii, której granice nie zostały jeszcze uchwycone (dotychczas odsłonięte groby zajmują przestrzeń ok. 21 × 25 m). Układ pochówków na cmentarzysku nie był bezładny (por. ryc. 2B). Tworzyły one kilka skupień po 3-4 groby, a w dwóch przypadkach (groby 1, 13, 12 i 14, 15, 4) mamy być może do czynienia z układem rzędownym. Odległość pomiędzy sąsiednimi grobami wynosi najczęściej ok. 2 m.

Wprawdzie, jak większość grobów stryżowskich, są to obecnie wyłącznie groby płaskie¹¹, jednak uchwytne na stanowisku II ich dość regularne rozmieszczenie i fakt, że żaden nowszy grób nie zniszczył już istniejących pozwalają sądzić, iż pierwotnie w jakiś sposób oznaczano je na powierzchni ziemi.

W odróżnieniu od sytuacji obserwowanej na innych cmentarzyskach kultury stryżowskiej¹² omawiane obiekty grobowe cechuje jednorodność w zakresie budowy grobów (wszystkie dobrze zachowane groby to groby jamowe o prostokątnym, rzadziej nieregularnym zarysie) i ich orientacji (wyłącznie wzdłuż osi E–W). Analizowane pochówki w dużym stopniu upodabnia do siebie także układ szkieletów i ich orientacja według stron świata, zmarłych bowiem układano w pozycji wyprostowanej na znak (jedynie osobnik z grobu 11 leżał na brzuchu¹³), wzdłuż osi E–W, najczęściej głową na zachód, w czterech zaś przypadkach głową na wschód (grób ze stanowiska I oraz groby 1, 2, 7 na stanowisku II). Jedyny nie zawierający wyposażenia grób 5 uznano za stryżowski właśnie ze względu na orientację i sposób ułożenia pochowanego w nim osobnika, typowe dla większości grobów z Raciborowic. Niekiedy czytelny był także sposób ułożenia jednej lub obu rąk zmarłego, które były złożone na piersiach (ryc. 6B, 9, 14) i w pasie lub nieco poniżej pasa (ryc. 3, 8, 14).

Obiekty oznaczone numerami 2 i 7 oraz ewentualnie grób 8 zawierały po parze pochówków, pozostałe to groby jednostkowe, przeważające również na innych cmentarzyskach tej kultury¹⁴. W pierwszym i najprawdopodobniej w drugim z wymienionych grobów zmarli ułożeni byli

⁸ J. Machnik, *Kultura stryżowska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. III, *Wczesna epoka brązu*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978, s. 70.

⁹ Odnotowuje się pojedyncze znaleziska obiektów grobowych także na innych stanowiskach, ale może to być podyktowane stanem badań, por. np. Głosik, *op. cit.*, s. 59; I. K. Swieszniak, *Istoria nasiełennia Pieriedkarpattia, Podillia i Wołyni w kinci III – pocatku II tysiacciollittia do nasoj ery*, Kijów 1974, s. 124.

¹⁰ Cmentarzysko w Torczyniu, rej. Łuck (J. Fitzke, *Cmentarzysko kultury stryżowskiej w Torczyniu pod Łuckiem na Wołyniu*, WA, t. 30: 1975, s. 53-61) nie jest jednolite kulturowo.

¹¹ Głosik, *op. cit.*, s. 59; I. A. Kutyłowscy, *Materiały kultury wstęgowej ceramiki malowanej i kultury stryżowskiej z miejscowości Nieledew, pow. Hrubieszów*, WA, t. 35: 1970, s. 337; Machnik, *op. cit.*, s. 71.

¹² Machnik, *op. cit.*, s. 71.

¹³ Analogiczny układ pochówku w grobie kultury stryżowskiej: J. Głosik, *Nowy grób kultury ceramiki sznurowej w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów*, WA, t. 25: 1958, s. 382.

¹⁴ Głosik, *Kultura...*, s. 60; Kutyłowscy, *op. cit.*, s. 337; Machnik, *op. cit.*, s. 72.

naprzemianległe. Pochówki podwójne odkryto też np. w Gródku Nadbużnym, woj. Zamość¹⁵; odnotowuje się je także w tzw. wołyńskiej strefie występowania kultury strzyżowskiej¹⁶.

Obiekty 3, 12 i 16 wyróżniały się większymi od innych rozmiarami jam grobowych oraz odmiennym charakterem ich wypełnienia. Wypełnisko jam grobowych stanowiła zazwyczaj jednolita, nieco ciemniejsza od otoczenia ziemia – jamy grobów 3 i 16 wypełniała natomiast ziemia przemieszana z popiołem, węglem drzewnym i bryłami przepalanej gliny (w stropie jamy grobu 16 odkryto ponadto pasmo zwęglonego drewna), w grobie 12 zaś wystąpiły, nieliczne bryłki węgla drzewnego. Badania specjalistyczne wykazały¹⁷, że szczątki ludzkie odkryte na dnach owych jam grobowych „posiadają uchwytnie ślady nadpalenia”, nadpalone okazały się również wszystkie pozostałe pochówki. W przypadku grobów 3 i 16 nadpalenie kości mogło być rezultatem rozniecenia ognia bezpośrednio nad jamą grobową, już po jej zasypaniu. Kolejnych danych pomocnych w rekonstrukcji sposobu inhumacji dostarczyły pochówki z grobów 2 i 15, wykazujące intensywniejsze zaczerwienienie tylnych powierzchni kości – w tym przypadku zwłoki musiały być umieszczone nad źródłem ognia, co wymagało wzniesienia stosownych konstrukcji¹⁸. Ślady ogniska stwierdzono także w grobie 16 na cmentarzysku w Torczyni, rej. Łuck¹⁹, oraz w jednym z pochówków z miejscowości Zorniw pod Równem²⁰, gdzie wokół szkieletu wystąpiły w grobie liczne węgielki i popiół, a kości były wyraźnie nadpalone.

Istotnych danych dostarczyły badania antropologiczne, których zakres ograniczony był niestety złym stanem zachowania materiałów osteologicznych²¹. Wśród analizowanych szczątków dziewiętnastu osobników ze stanowiska II zidentyfikowano siedem kobiet i czterech mężczyzn, pozostałe to pochówki dzieci w wieku ok. 7-14 lat. Najstarszym osobnikiem była licząca ok. 60-70 lat kobieta pochowana w grobie 9. Spośród pochówków podwójnych grób 2 zawierał szczątki dzieci, w grobie 7 pochowano dwoje młodych ludzi, w grobie 8 zaś dojrzałego mężczyznę i ewentualnie małe dziecko. Odnosnie do cech rasowych stwierdzono jedynie, że dziecko z grobu 3 najprawdopodobniej reprezentowało typ długogłowy. U niektórych osobników zaobserwowano ponadto charakterystyczne łukowate wygięcia kości udowych w płaszczyźnie przednio-tylnej, co zdaniem antropologów²² można tłumaczyć częstym za życia odpoczywaniem w pozycji kucznej. Należy jeszcze dodać, iż kości dziecka z grobu 11 wykazywały zmiany pokrzywiczne.

Na ogólną liczbę siedemnastu systematycznie zbadanych grobów (w tym jeden ze stanowiska I) tylko grób 5, jak już wspomniano, nie zawierał wyposażenia. Liczba przedmiotów składających się na wyposażenie grobowe wynosiła od 1 do 83 sztuk. Zwraca uwagę, wielokrotnie podkreślana²³, duża różnorodność zabytków wchodzących w skład inwentarzy grobowych: oprócz naczyń i wyrobów krzemienianych odkryto ozdoby z szabel dzika, rogu, miedzi oraz wykonane z muszli i „fajansu”, znaleziono też przęślik, toporek kamienny i kamień szlifierski. Szczególnie zróżnicowany i bogaty inwentarz towarzyszył parzystemu pochówkowi z grobu 7 (ryc. 9:1-24). Stosunkowo skromnie są wyposażone groby dzieci. Spośród czterech grobów, w których znaleziono tylko jedno naczynie, dwa były grobami dziecięcymi (grob 2, 11), z czego jeden to pochówek podwójny. W dwóch innych grobach dzieci odkryto po dwa naczynia, kilka paciorków „fajansowych” oraz drobne narzędzie krzemienne (grób 12) i ozdobę miedzianą (grób 3). Skromny inwentarz zawierały też pochówki najstarszych kobiet (grob 4 i 9).

¹⁵ J. Głosik, *Groby kultury ceramiki sznurowej w miejscowości Gródek Nadbużny, pow. Hrubieszów*, WA, t. 25: 1958, s. 162.

¹⁶ Swieszniak, *op. cit.*, s. 124.

¹⁷ Kapica, Śmiszkiewicz-Skwarska, *op. cit.*, s. 12.

¹⁸ Podobne obserwacje dotyczą materiałów neolitycznych por. Z. Kapica, *Identyfikacja antropologiczna pochówków z osady kultury pucharów lejkowatych (KPL) w Sarnowie (stan. 1A), woj. Włocławek*, Spraw. Arch., t. 38: 1986, s. 102-103.

¹⁹ Swieszniak, *op. cit.*, s. 125.

²⁰ Tamże, s. 127-128.

²¹ Nadpalenie rzutu na stan zachowania kośćca, por. Kapica, *op. cit.*, s. 102.

²² Kapica, Śmiszkiewicz-Skwarska, *op. cit.*, s. 12.

²³ Swieszniak, *op. cit.*, s. 124; Machnik, *op. cit.*, s. 72.

Najbardziej stałym elementem wyposażenia grobowego były naczynia. Wystąpiły one w czternastu systematycznie badanych grobach i prawdopodobnie w trzech grobach zniszczonych, z których pochodzi siedem naczyń. Składano je zmarłym w liczbie od 1 do 3 sztuk, najczęściej (w ośmiu przypadkach) po 2, 3 naczynia odkryto tylko w grobie 8, po jednym zawierały groby 2, 4, 11, 13, 14²⁴.

Przynależność do kultury stryżowskiej odkrytej na stanowisku II naziemnej budowli słupowej nie budzi wątpliwości wobec znalezienia w jej wnętrzu, skupionego wokół paleniska, zespołu zabytków ruchomych zaliczanych do diagnostycznych dla tej kultury, wykazującego ścisłe analogie z zabytkami znanymi z inwentarzy grobowych stanowiska II. Pochodzące z tego obiektu kości (z wyjątkiem jednego fragmentu) są nadpalone, podobnie jak wszystkie analizowane szczątki z pochówków kultury stryżowskiej na tym stanowisku. Nieliczne ułamki ceramiki neolitycznej dostały się do wnętrza obiektu, zapewne przypadkowo, być może w trakcie prac związanych z jego powstaniem.

Jest to jedyna tego typu budowla znana dotychczas ze stanowisk kultury stryżowskiej, dostarczająca wielu nowych danych o budownictwie. Znane z literatury niewielkie obiekty (Stryżów, Stawki, Zozów)²⁵ były raczej pomieszczeniami gospodarczymi²⁶. Usytuowanie omówionej budowli w bezpośrednim sąsiedztwie grobów nie wyklucza wprawdzie możliwości uznania jej za obiekt osadniczy²⁷, jednak charakter znalezionego w niej inwentarza pozwala z pewnym zastrzeżeniem przyjąć, że był to obiekt związany funkcjonalnie z cmentarzyskiem, wykorzystywany podczas obrzędów pogrzebowych lub „zadusznych”.

INWENTARZ

Ceramika. Naczynia wykonane są z gliny schudzonej domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia kamiennego oraz na ogół dobrze wypalone, z wyjątkiem naczyń z grobu 4, amfory z grobu 10 oraz okazów z grobów 13, 14 i 16. Ich powierzchnie są najczęściej jasnobrunatne, jasnobrunatno-szare lub brunatne, przełom głównie brunatny lub jasnobrunatny, rzadziej szary. Ścianki naczyń obustronnie przecierano, niemal zawsze wraz z dnem – wyjątek stanowią oba pucharki doniczkowate (ryc. 7: 2, 10: 3).

Ceramika jest jednolita pod względem cech technologicznych, wykazuje natomiast zróżnicowanie w zakresie form i zdobnictwa. W analizowanym materiale wyróżniono sześć rodzajów naczyń: amfory, naczynia beczułkowate, pucharki doniczkowate, kubki, naczynia wazowate oraz misy.

Najliczniej reprezentowane są amfory (12 egzemplarzy). Wystąpiły one w grobie ze stanowiska I, a na stanowisku II w dziewięciu na trzystaście systematycznie przebadanych grobów zawierających ceramikę i w jednym z grobów zniszczonych. Jedenaście z nich to duże, dość masywne, na ogół przysadziste okazy (nieco bardziej wysmukłe proporcje ma amfora z grobu 2 – ryc. 6A:1) wysokości 18,0 - ok. 30 cm, z wyraźnie wyodrębnioną cylindryczną, rzadziej lekko rozchyloną, stosunkowo wąską szyjką wysokości 4-6 cm. Ich silnie wydęte brzuśce są przeważnie asymetryczne, a zaznaczona łagodnym załomem maksymalna wydętość brzuśca przypada poniżej połowy wysokości naczynia (w jednym przypadku w połowie wysokości – ryc. 6A: 1). Dna tych amfor są zwykle szerokie, niewyodrębnione, częściej lekko wklęsłe niż płaskie, średnica zaś zawsze większa od średnicy wylewu (cecha charakterystyczna naczyń tylko z tej grupy typologicznej). Pod

²⁴ Próba uchwycenia reguł uzależniających występowanie poszczególnych kategorii i typów zabytków od wieku i płci pochowanych osobników podjęta zostanie po zakończeniu badań – obecnie są one niezbyt czytelne.

²⁵ Z. Podkowińska, *Badania w Stryżowie, pow. Hrubieszów, woj. Lublin, w latach 1935-1937 oraz 1939*, APolski, t. 5: 1960, s. 55; Swieszniak, *op. cit.*, s. 121-123.

²⁶ Machnik, *op. cit.*, s. 69.

²⁷ Podkowińska, *op. cit.*

załomem między szyjką a brzuścem znajdują się dwa naprzeciwległe ucha taśmowate. W przypadku jedynej amfory czterouchej dodatkową parę mniejszych uszek umieszczono w połowie wysokości szyjki (ryc. 16: 1).

Amforka z grobu 10 (ryc. 11A: 2) różni się od pozostałych mniejszymi rozmiarami (wysokość 11,5-12,2 cm), stosunkowo szeroką, wysoką i zwężającą się ku górze szyjką, przechodzącą łagodnie w brzusiec, oraz parą wałeczkowatych uch umieszczonych na szyjce poniżej krawędzi wylewu. W obiekcie tym znaleziono także typową dużą amforę.

Naczynia beczułkowate, z których siedem pochodzi z grobów, dwa z obiektu o konstrukcji słupowej, a fragment jednego z warstwy ornej, są najczęściej przysadziste (wysokość całkowita jest mniejsza lub równa największej średnicy), rzadziej o smuklejszych proporcjach (ryc. 9: 2; 12A: 1). Ich wysokość wynosi 8,0-17,5 cm. Lekko rozchylona, na ogół słabo zaznaczona szyjka przechodzi łagodnie w brzusiec (o różnym stopniu wydętości), którego maksymalna średnica (poza jednym okazem – ryc. 12A: 1) przypada w połowie lub poniżej połowy wysokości naczynia. Dno zwykle niewyodrębnione, częściej płaskie niż wklęsłe. Naczynia te zaopatrzone były w cztery lub trzy pełne wypustki – uchwyty symetrycznie rozmieszczone na obwodzie szyjki, górą sięgające krawędzi wylewów.

Z grobów pochodzą trzy kubki należące do dwóch podtypów. Pierwszy z nich to okazy czerpakowate (ryc. 10:2, 16: 3) niskie (wys. 7, 4 i 6, 1 cm) i szerokie (średnica wylewu około dwukrotnie większa od wysokości kubka), o prostych lub lekko łukowatych ściankach rozchylających się ku górze, dnach niewyodrębnionych, płaskich lub nieco wklęsłych, zaopatrzone w jedno ucho taśmowate, którego górny przyczep sięga krawędzi wylewu, a dolny znajduje się poniżej połowy wysokości kubka.

Do podtypu drugiego należy kubek z grobu 1 na stanowisku II (ryc. 5: 4) wysoki (10,6 cm), z lekko rozchyloną szyjką łagodnie przechodzącą w nieco wydęty, symetryczny brzusiec, którego największa średnica przypada poniżej połowy wysokości naczynia.

W wyposażeniu grobów ze stanowiska II znalazły się dwa doniczkowate pucharki (wys. 7,2 i 6,0 cm) o łagodnie łukowatych (ryc. 7: 2) i prostych ściankach (ryc. 10: 3) i niewyodrębnionych dnach, posiadające po dwa naprzeciwległe, umieszczone pod krawędzią wylewu, pionowo przekłute guzki.

Na obu stanowiskach odkryto po jednym naczyniu wazowatym (okaz ze stanowiska I zachowany fragmentarycznie – ryc. 3: 2; 12B: 1). Mają one łukowato rozchyloną lub cylindryczną szyjkę łagodnie przechodzącą w wydęty brzusiec, którego maksymalna szerokość przypada w połowie wysokości naczynia, dna niewyodrębnione, lekko wklęsłe i dwa ucha sięgające od nasady szyjki po największą wydętość brzuśca.

Do pojedynczych znalezisk należy stożkowata misa z grobu 12 (ryc. 12B: 2), o prostych ściankach i z nieco nierównym, ukośnie ściętym brzegiem. Wykonano ją z dolnej części naczynia o lekko wklęsłym dnie.

Regułą było zdobienie naczyń. Wyjątek stanowi jedynie misa z grobu 12, która sporządzona została, jak zaznaczyliśmy, z dolnej partii, zapewne zdobionego górą naczynia. Ornament wykonywano wyłącznie techniką odciskania sznurem. Zdobiono tylko zewnętrzne powierzchnie naczyń. Najczęściej ornament pokrywa całą szyjkę wraz z przylegającą do niej górną partią brzuśca. Tak jest w przypadku wszystkich amfor (gdzie sfera zdobienia nigdy nie sięga poniżej dolnej nasady uch), większości naczyń beczułkowatych oraz na naczyniu wazowatym. Oba naczynia doniczkowate zdobi ornament sięgający od brzegu do środkowej ich części (ryc. 7: 2, 10: 3). Sporadycznie ornament biegnie od wylewu aż po dno naczynia (czerpak z grobu 8 – ryc. 10: 2), a nawet obejmuje całą powierzchnię zewnętrzną wraz z dnem (naczynko beczułkowate z grobu 4 – ryc. 6: 1). Ze zdobieniem dna spotykamy się jeszcze tylko w przypadku jednego z pucharków doniczkowatych (ryc. 7: 2). Na najskromniej zdobionym naczyniu ornament znajduje się wyłącznie w strefie brzegowej (ryc. 16: 3). Poza dwoma wyjątkami (ryc. 11A: 2, 12B: 1) ornamentowane są także uszka naczyń.

Najczęściej stosowanym elementem zdobniczym była pozioma linia prosta, ponadto występują krótkie pionowe i ukośne odciski sznura obwijanego, pozioma linia falista.

Układ zdobienia na ściankach naczyń określić można jako poziomy dookołny, wielorzędowy. Poza dwoma wyjątkami (ryc. 7: 2, 18: 1) pojawia się on w ciągu zwartym. Większość naczyń zdobią liczne linie sznurowe, ujęte od dołu poziomym pasmem odcisków sznura obwijanego. Na dnach występują dwa (ryc. 7: 2) i cztery (ryc. 6B: 1) proste pasma odcisnięte sznurem obwijanym, skrzyżowane pod kątem prostym pośrodku dna. Na uszkach najczęściej widzimy pionowe, sporadycznie poziome i ukośne linie sznurowe (ryc. 10: 2, 18: 4), czasem ornament jest bardziej rozbudowany (ryc. 5: 2, 6A: 1, 10: 1, 13B: 1).

Uszkodzone naczynia reperowano (naczynia z otworami reperacyjnymi – ryc. 6A: 1, 12A: 1), natomiast zniszczone w poważniejszym stopniu wykorzystywano wykonując z nich bądź to mniejsze formy, np. misy (ryc. 12B: 2), bądź też inne wyroby, np. przęśliki. Do tych ostatnich należy okaz o płasko ściętej krawędzi sporządzony z fragmentu ścianki naczynia (ryc. 15: 4).

Materiały ceramiczne z Raciborowic Kolonii reprezentują zestaw form dobrze znanych z inwentarzy kultury stryżowskiej, dotyczy to zarówno ich cech technologicznych, taksonomicznych, jak i zdobnictwa. Znajdujemy dla nich analogie w ceramice z eponimicznej osady w Strzyżowie²⁸, wśród zabytków z cmentarzysk w Nielewdu²⁹ czy w Gródku Nadbużnym³⁰, woj. Zamość, w materiałach tzw. wołyńskiej strefy występowania omawianej kultury³¹.

Zabytki krzemienne. Łącznie uzyskano trzydzieści dziewięć zabytków wykonanych z krzemienia wołyńskiego. Dwa odkryto w obiekcie o konstrukcji słupowej, jeden w warstwie kulturowej stanowiska II, pozostałe pochodzą z siedmiu grobów, w których wystąpiły w liczbie od jednego (groby 9, 10, 12) do jedenastu egzemplarzy (grób 7).

Najliczniejsze są grociki do strzał. Znalezione je w czterech grobach, w tym osiem w grobie 7. Wśród szesnastu okazów dominują grociki kształtu sercowatego (np. ryc. 3: 5-7, wg opisu grocik z grobu 15 i in.), należące do najpospolitszych w inwentarzach kultury stryżowskiej³². Występują też, rzadziej spotykane³³, okazy o prostych bokach i wgiętych podstawach (ryc. 3: 4; 10: 8), w omawianym zbiorze znalazł się także grocik liściowaty (ryc. 9: 5). Grociki są smukłe, ich długość wynosi 1,8-2,8 cm, szerokość 0,8-1,1 cm, a grubość 0,2-0,3 cm. Dwa większe okazy mają długość ok. 4 cm i szerokość 1,4-1,5 cm. Wykonano je z fragmentów półsurowca, stosując obustronny retusz partii przykrawędznych, przechodzący w retusz powierzchniowy jednej lub obu stron.

Sierpy są drugą pod względem liczebności grupą narzędzi krzemiennych. Wystąpiły po jednym egzemplarzu w sześciu grobach, fragment sierpa znaleziono też w obiekcie o konstrukcji słupowej. Mają one formę trójkątnawo-półksiężycowatą, podstawy szerokie, proste (ryc. 5: 3; 8: 3; 14: 1) lub łukowato wygięte (ryc. 9: 4; 11A: 3) – w dwóch przypadkach (ryc. 8: 3; 9: 4) z wyraźnym występem od strony ostrza ułatwiającym zapewne umocowanie narzędzi w oprawach. Przekroje poprzeczne sierpów są soczewkowate (np. ryc. 5: 3) albo asymetryczne (ryc. 11A: 3; 14: 1). Boki pokrywa obustronny retusz (na staranniejsz od tyłców uformowanych ostrzach jest to zawsze retusz ciągły), środkowe zaś partie są gładzone z negatywami późniejszych odbić. Ostrza (2/3-3/4 długości mierząc od wierzchołka, wyjątkowo całe) oraz tyłce (najczęściej w mniejszym stopniu) są obustronnie charakterystycznie wyświecone, natomiast dolne partie sierpów, niegdyś oprawione, pozostały matowe. Sierpy miały długość ok. 10,5-14,5 cm, szerokość ich podstaw wynosiła

²⁸ J. Głosik, *Osada kultury ceramiki sznurowej w Strzyżowie, pow. Hrubieszów, w świetle badań w latach 1936-1937 i 1939 r.*, „Materiały Starożytne”, t. 7: 1961, tabl. I: 1, 11, 14; II: 7, 8; IV: 1, 4, 11-14; VI: 18; VIII: 3; X: 19 i in.

²⁹ Kutylowski, *op. cit.*, ryc. 12: a, b; 16.

³⁰ Głosik, *Groby...*, s. 161, tabl. XXII: 2, 4.

³¹ Swieszniak, *op. cit.*, ryc. 48: 2; 47: 1, 4, 11; J. Machnik, *Frühbronzezeit Polens*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977, tabl. XIV: 3.

³² Swieszniak, *op. cit.*, ryc. 46: 3; 49: 7-12; Machnik, *Frühbronzezeit...*, tabl. XVI: 18; Machnik, *Kultura...*, s. 77.

³³ Swieszniak, *op. cit.*, ryc. 40: 18; 49: 13.

4,5-5,0 cm, a największa grubość 1,0-1,3 cm. Wszystkie dobrze zachowane sierpy z Raciborowic Kolonii reprezentują jeden typ niemal wyłączny wśród znalezisk kultury strzyżowskiej³⁴.

Z czterech siekierok trzy pochodzą z grobów (1,7, 8 – stanowisko II), jedna z obiektu o konstrukcji słupowej. Są masywne, dwuścienne, w przekroju poprzecznym nieregularnie soczewkowate. Ich maksymalna szerokość przypada nieco powyżej łukowatego ostrza lub w jego miejscu, po czym zwiężają się ku grubemu obuchowi. Boki proste albo lekko łukowate. Powierzchnie najczęściej całkowicie gładzone, z negatywami późniejszych odbić. Długość siekierok wynosi 9,1-12,7 cm, szerokość ostrza 5,8-6,5 cm, największa grubość (przypadająca ok. 1/2 długości narzędzia) 3,0-3,3 cm. Siekiery z Raciborowic nawiązują formą do jednego z dwóch typów tych narzędzi, znanych z inwentarzy tej kultury³⁵.

Groty reprezentowane są tylko przez jeden okaz o kształcie romboidalnym (ryc. 19: 4), pochodzący spoza obiektów. Jego partie przykrawędne pokrywa obustronny ciągiły retusz, środkowe części obu powierzchni są gładzone; wymiary: długość ok. 9 cm, szerokość 2,4 cm grubość 1,0 cm. Istnieją dla niego analogie w materiałach kultury strzyżowskiej z Wołynia³⁶.

Wśród pozostałych zabytków wyróżniono ostrokolcowy wiertnik z odłupka z wyraźnie wyodrębnionym, cienkim, obustronnie łuskany kolcem (ryc. 5: 5) – być może wiertnikiem było też uszkodzone narzędzie z grobu 7 (ryc. 9: 3), cztery skrobacze (ryc. 3: 8; 9: 15; 11B: 1; 14: 2) w tym jeden wiórowy oraz dwa odłupki retuszowane (ryc. 10: 5; 12B: 3). Podobne okazy spotkać można zarówno na stanowiskach kultury strzyżowskiej, jak i w inwentarzach innych kultur wczesnobrązowych³⁷.

Na tym tle wyróżniają się trzy narzędzia: makrolityczny wiertnik (? – ryc. 3: 10), wiórowiec (ryc. 10: 6) oraz drapacz (ryc. 10: 4), których forma i technika wykonania (m.in. retusz rynienkowy) wskazują raczej na neolityczną metrykę tych zabytków³⁸. Pochodzą one ze zwartych zespołów grobowych (grób 1 ze stanowiska I i grób 7 ze stanowiska II), lecz mogły do nich trafić bądź przypadkowo (na stanowisku II stwierdzono ślady osadnictwa neolitycznego), bądź też jako narzędzia znalezione i powtórnie wykorzystywane przez ludność kultury strzyżowskiej.

Wyroby kamienne. Odkryto tylko dwa zabytki kamienne. W najbogaciej wyposażonym grobie 7 natrafiono na pięcioboczny, starannie wyszlifowany płaski toporek z wąskim obuchem (ryc. 9: 24) wykonany z porfirytu³⁹, długości 8,4 cm, szerokości 2,7 cm, grubości 1,6 cm. Pięcioboczne toporki należą do sporadycznych znalezisk w zespołach kultury strzyżowskiej⁴⁰. Drugim zabytkiem jest płaski kamień z nieznacznie wklęsłą jedną powierzchnią (ryc. 6B: 2), służący prawdopodobnie do szlifowania narzędzi kamiennych. Podobne znaleziska należą do stosunkowo licznych w osadach kultury strzyżowskiej⁴¹.

Zabytki metalowe. Ogółem pozyskano jedenaście przedmiotów metalowych – wszystkie pochodzą ze stanowiska II. Na szesnaście systematycznie przebadanych grobów w pięciu (tzn. w ok. 1/3 wszystkich odkrytych pochówków) stwierdzono obecność wyrobów z metalu (łącznie dziewięć egzemplarzy); dwa pozostałe wchodziły w skład inwentarza trzech grobów zniszczonych. Są to wyłącznie ozdoby stanowiące uzupełnienie stroju zmarłych. Najbogaciej wyposażony grób 7 zawierał dwie zausznice i bransoletę, w grobach 6 i 15 odkryto po dwie zausznice, w grobach 3 i 9 zaś po jednej bransolecie.

³⁴ Swieszniow, *op. cit.*, ryc. 45: 4; 48: 11; 49: 18; Machnik, *Frühbronzezeit...*, s. 95, tabl. XVI: 10, 12, 13.

³⁵ Machnik *Kultura...*, s. 77.

³⁶ Głosik, *Osada...*, tabl. XI: 13; Swieszniow, *op. cit.*, ryc. 46: 8; 48: 9; Machnik, *Frühbronzezeit...*, tabl. XVI: 16.

³⁷ Głosik, *Osada...*, tabl. VI: 3; Swieszniow, *op. cit.*, s. 133, ryc. 49: 22.

³⁸ B. Balcer, *Wytwórczość narzędzi krzemienych w neolicie ziem Polski*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1983, s. 110, 142, 149.

³⁹ Oznaczenie petrograficzne toporka mgr I. Kosmulskiej.

⁴⁰ Nieco zbliżony okaz: Swieszniow, *op. cit.*, ryc. 46: 2, zbliżone formy występują też w inwentarzach innych kultur, tzw. epiznurowego przykarpacciego kręgu kulturowego, tamże, ryc. 11: 8; 15: 6.

⁴¹ Głosik, *Kultura...*, s. 54.

Tabela 1. Wyniki analizy składu chemicznego zabytków metalowych kultury strzyżowskiej ze stan. II w Raciborowicach Kol., woj. Chełm

Lp.	Nr grobu	Przedmiot	K	Zawartość poszczególnych pierwiastków w %							Suma oznaczonych składników %	Ilość Cu w %	
				Sn	Zn	Pb	Ag	Fe	As	Sb			
1	3	bransoleta	0,17	? (0,05)	0,15 (0,10)	0,15 (0,15)	0,05 (0,05)	1,6 (0,12)	-	-	-	1,95	98,05
2	6	zausznica	0,34	? (0,05)	0,05 (0,05)	-	0,20 (0,03)	0,90 (0,07)	-	-	? (0,05)	1,15	98,85
3		zausznica	0,19	-	0,2 (0,1)	-	0,10 (0,07)	1,10 (0,12)	-	-	-	1,40	98,60
4		zausznica	0,39	0,33 (0,05)	0,10 (0,05)	0,25 (0,15)	0,13 (0,03)	0,5 (0,05)	0,07 (0,07)	-	-	1,38	98,62
5	7	zausznica	0,30	0,36 (0,05)	0,06 (0,06)	0,15 (0,10)	0,11 (0,04)	0,9 (0,07)	-	-	-	1,58	98,42
6		bransoleta	0,68	-	0,03 (0,03)	0,07 (0,07)	0,06 (0,02)	0,7 (0,06)	-	-	-	0,86	99,14
7	9	bransoleta	0,14	-	-	0,50 (0,30)	0,30 (0,08)	1,80 (0,15)	0,20 (0,20)	0,10 (0,10)	-	2,63	97,37
8	15	zausznica	0,18	-	0,40 (0,1)	-	0,05 (0,05)	1,0 (0,10)	-	-	-	1,45	98,55
9		zausznica		brak danych — zabytek zaginiony									
10	groby zniszczone	fragment blaszki	0,38	-	1,60 (0,05)	-	0,09 (0,09)	0,50 (0,05)	-	-	-	2,19	97,81
11		tarczka	0,48	-	0,04 (0,04)	0,12 (0,02)	0,06 (0,02)	0,50 (0,05)	-	-	-	0,72	99,28

K — współczynnik związany z ukształtowaniem próbki i jej wielkością; im jest mniejszy, tym gorsze są warunki analizy i mniejsza wykrywalność pierwiastków domieszkowych; liczby w nawiasach oznaczają minimalną oznaczalną zawartość pierwiastka w danej próbie, znak zapytania oznacza prawdopodobną zawartość pierwiastka bliską minimalnej wartości oznaczalnej.

Analiza chemiczna wykazała⁴², że omawiane przedmioty wykonane zostały z miedzi nieznacznie zanieczyszczonej naturalnymi domieszkami kilku pierwiastków. Suma zanieczyszczeń waha się w granicach 0,72-2,63%, a udział pierwiastków zanieczyszczających w różnych próbkach zawiera się w następujących przedziałach: cyna 0-0,36%, cynk 0-1,60%, ołów 0-0,50 %, srebro 0,05-0,30%, żelazo 0,50-1,80%, arsen 0-0,20% i antymon 0-0,10%. Zbliżone wyniki analiz uzyskano dla metali pochodzących ze zniszczonego cmentarzyska kultury strzyżowskiej w Strzyżowie, gdzie suma zanieczyszczeń nie przekraczała wielkości 1,76%⁴³, a także z kilku wołyńskich stanowisk tej kultury⁴⁴. Wyroby z miedzi naturalnie zanieczyszczonej są typowe dla inwentarzy kultur datowanych na pierwszy okres epoki brązu⁴⁵.

Dominującym rodzajem ozdób są zausznice-kółka, które wystąpiły parami w trzech grobach. Wykonano je z drutu o kolistym przekroju średnicy 0,2-0,4 cm, przy czym średnica ich obręczy wynosi ok. 4,5: 6 i 10 cm. W większości zachowane są jedynie w postaci zakolnych fragmentów drucików. Nieco więcej można powiedzieć tylko o nie zniszczonej zausznicy z grobu 7, która miała zachodzące na siebie, lekko wygięte końce (ryc. 9: 21). Proste kółko-zausznicę odkryto m.in. w Torzynie na Wołyniu⁴⁶.

Na omawianym stanowisku natrafiono na trzy bransolety wykonane z drutu o przekroju kolistym średnicy 0,2-0,3 cm. Okaz z grobu 3 zachował się tylko częściowo (ryc. 7: 3), natomiast dwa pozostałe są w stosunkowo dobrym stanie. Odkryta w grobie 7 bransoleta w kształcie wierzbowego liścia (ryc. 9: 23) z wytłoczonym od spodu jednym podłużnym żeberkiem i zachodzącymi na siebie końcówkami należy do dość rozpowszechnionego typu ozdób w kulturze strzyżowskiej⁴⁷. Bransoleta z grobu 9 zachowała jedną końcówkę, która jest lekko spłaszczona i podgięta w uszko (ryc. 11B: 2).

Pomiędzy zabytkami pochodzącymi ze zniszczonych grobów wystąpił fragment płasko-wypukłej taśmy szer. 0,6 cm (ryc. 16: 10) oraz cieniutka, kolista tarczka średnicy ok. 3 cm, o lekko profilowanych, wypukłych krawędziach i z dwoma otworkami pośrodku (ryc. 14: 9). Tego typu tarczki, uznawane za części naszyjników, znane są też ze wspomnianego cmentarzyska w Strzyżowie⁴⁸.

Wyroby z szabel dzika, rogu i kości. Natrafiono na nie w trzech grobach, jeden okaz pochodzi ze zniszczonych obiektów grobowych. Najciekawszy jest zespół siedemnastu zabytków, odkrytych w okolicy bieder osobnika z grobu na stanowisku I (ryc. 3), będących zapewne częściami ozdobnego pasa (ryc. 4: 1-17). Szesnaście elementów pasa wykonano z przepołowionych szabel dzika; trzynaście z nich to płytki zbliżone kształtem do prostokąta (długość 4,5-5,7 cm; szerokość 1,8-2,4 cm, grubość 0,4-0,5 cm), o lekko łukowatych bokach, jedna płytka jest mniejsza i niemal kwadratowa (mają one najczęściej po cztery otwory w narożach), pozostałe dwa to uszkodzone elementy trójkątne (końcówki pasa?) o wymiarach 2,4-2,6 × 0,5 × 0,4 cm z jednym poprzecznym otworem. W skład zespołu wchodziła również czworoboczna, w profilu półksiężycowata kłamra rogowa (5,2 × 3,7 × 0,6 cm), posiadająca trzy charakterystycznie rozmieszczone koliste otwory (ryc. 4: 17). Łącznikiem mogły być dwa rzemienie przewleczone przez otwory, znajdujące się w każdym z tych elementów. Pięć analogicznych prostokątnych płytek odkryto także w grobie 7 (ryc. 9: 16-20). Z inwentarzy kultury strzyżowskiej⁴⁹ oraz kultury mierzanowickiej⁵⁰ znane są wisiory

⁴² Ekspertyzę metaloznawczą opracował mgr W. Marczewski w Centralnym Laboratorium Aparatury Unikalnej UMCS w Lublinie.

⁴³ J. Dąbrowski, Z. Hensel, *Epineolityczne materiały ze Strzyżowa, woj. Zamość*, Spraw. Arch., t. 35: 1983, tabela 1, s. 84.

⁴⁴ Świeszniak, *op. cit.*, s. 139.

⁴⁵ J. Fogel, *Miedź i metale pochodne*, [w:] *Człowiek i środowisko w pradziejach*, Warszawa 1983, s. 112.

⁴⁶ Fitzke, *op. cit.*, ryc. 4b.

⁴⁷ Fitzke, *op. cit.*, ryc. 11a, 12b; Dąbrowski, Hensel, *op. cit.*, s. 69, 72, ryc. 1: 4, 5, 13, 14.

⁴⁸ Dąbrowski, Hensel, *op. cit.*, s. 73, ryc. 1: 6, 7, 12.

⁴⁹ Świeszniak, *op. cit.*, ryc. 47: 3; 49: 24-32; Machnik, *Kultura...*, s. 77.

⁵⁰ J. Machnik, *Kultura mierzanowicka*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. III, *Wczesna epoka brązu*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1978, s. 64.

i łąca do pasa wykonane z całych i przepołowionych (kultura mierzanowicka) szabel dzika, zabytek kościany interpretowany jako kłamra pochodzi z grobu kultury stryżowskiej w Gródku Nadbużnym, woj. Zamość⁵¹ – dla omówionych znalezisk brak jednak w tych materiałach ścisłych analogii.

Na dwa wisioriki rogowe natrafiono w grobie 6 (ryc. 8: 5, 6). Kościany rurkowany paciorek segmentowy (ryc. 16: 11) posiada swe odpowiedniki np. w materiałach z osady w Strzyżowie⁵².

Znamienne, że nie ma wśród tych wyrobów żadnych narzędzi – są to wyłącznie ozdoby i części stroju.

Paciorki z muszli i fajansu. W dwóch grobach (1 i 7) odkryto paciorki z muszli rzecznych w liczbie 23 i 68 sztuk, kolejnych 11 pochodzi ze zniszczonych grobów. Są to krążkowe, płaskie paciorki z jednym centralnym otworkiem, występujące w dwóch wielkościach: większe o średnicy 0,8-0,9 cm i grubości 0,2 cm i mniejsze o średnicy 0,6 cm i grubości 0,1-0,2 cm. Analogiczne znaleziska znane są m.in. z cmentarzyska kultury stryżowskiej w Nieleddwi, woj. Zamość⁵³.

Oba ww. groby oraz siedem innych zawierały także paciorki „fajansowe” pojawiające się w liczbie od 2 (groby 10, 15, 16) do 11 sztuk (grób 7). To typowe zielonkawe, niebieskawe i białe paciorki cylindryczne długości 0,3-0,6 cm i średnicy 0,4-0,6 cm. Ozdoby tego typu spotyka się również na innych stanowiskach kultury stryżowskiej⁵⁴, a także w grobach kultury mierzanowickiej⁵⁵.

Reasumując należy stwierdzić, iż badania w Raciborowicach Kolonii dostarczyły szereg nowych danych do poznania obrządku pogrzebowego ludności kultury stryżowskiej, pozwoliły też na uzyskanie bogatego i zróżnicowanego inwentarza zabytkowego, tym cenniejszego, gdyż w większości pochodzącego ze zwartych zespołów.

Brak dat 14C dla omówionych obiektów z Raciborowic Kolonii nie pozwala na uściślenie ich pozycji czasowej w ramach przyjmowanej dla kultury stryżowskiej chronologii, tzn. 1750-1600 lat p.n.e.⁵⁶ Na stanowisku II uchwycono bezpośrednie relacje stratygraficzne pomiędzy obiektami kultury stryżowskiej i obiektami dwóch kultur neolitycznych (grób 15 wkopany w jamę kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej i grób kultury amfor kulistych odkryty pod jedną ze ścian obiektu o konstrukcji słupowej), nie stwierdzono natomiast układów stratygraficznych pomiędzy obiektami kultury stryżowskiej. Było to zapewne cmentarzysko użytkowane stosunkowo krótko przez jedną grupę ludzką.

Na obu stanowiskach stwierdzono podobieństwa w rytuale pogrzebowym, zbieżne cechy wykazuje też ruchomy materiał zabytkowy (w tym ceramika), co przemawia za ich współczesnością lub niewielkim zróżnicowaniem chronologicznym względem siebie.

Dotychczasowe prace wykopaliskowe prowadzone na stanowisku II przyczyniły się do odsłonięcia jedynie części nekropolii. Badania będą kontynuowane, a ich zakończenie umożliwi przedstawienie pełnej charakterystyki cmentarzyska i całości uzyskanych materiałów. Istotne wydaje się również podjęcie poszukiwań osady związanej z cmentarzyskiem.

Muzeum Okręgowe
w Lublinie

⁵¹ Głosik, *Groby...*, tabl. XXII: 8.

⁵² Głosik, *Osada...*, tabl. II: 11; VI: 11; IX: 2.

⁵³ Kutyłowscy, *op. cit.*, ryc. 8b, 15a; Z. Ślusarski, *Depot de parles de faïence, Horodysko, distr. de Chelm, Inventaria Archaeologica, Pologne, fasc. 25: 1970, pl. 159.*

⁵⁴ Np. Kutyłowscy, *op. cit.*, ryc. 12d.

⁵⁵ Machnik, *Kultura mierzanowicka...*, s. 64.

⁵⁶ Machnik, *Kultura stryżowska...*, s. 81.

ZYGMUNT ŚLUSARSKI, MARTA ŚLUSARSKA-POLAŃSKA

THE INVESTIGATIONS OF SITES OF THE STRZYŻÓW CULTURE
AT RACIBOROWICE KOLONIA, CHEŁM PROVINCE,
IN 1956, 1958 AND 1959

Site I at Raciborowice Kolonia has yielded one grave of the Strzyżów culture, and site II, distant some 400 m, has revealed the so far biggest concentration of graves (19) of this culture. The graves, 16 of which have been systematically explored, were probably part of a large cemetery, in the neighbourhood of which traces of an overground post structure have come to light.

The graves were located on the slopes of loess elevations. At the time of the discovery the graves were flat but in the past they might have been marked on the surface of the ground. All well preserved graves are burials in pits, rectangular or occasionally irregular in outline, oriented along E–W line. The deads were buried extended in the supine position (in one case on the belly), along the long axis of the grave, with their heads mostly to W, in four cases to E. Apart from graves 2, 7 and perhaps 8, which had two individuals each, all other graves were single (in grave 2 and perhaps 7 the dead were placed alternately). The anthropological analysis has shown that the human remains were charred. Some data on the method of inhumation are provided by grave pits 3, 12 and 16 which were larger than the other and had a different fill (ashes, charcoal, lumps of burnt clay) – in these cases the burial rite could have been performed above the grave pit. Probably other rites were also in use. Characteristic blackening of the back surface of the bones from graves 2 and 15 suggests that the corpses were placed over a fire.

Of the 17 systematically explored graves (including that from site I) only grave 5 had no furnishing. Other graves contained from 1 to 83 items among which the one constant element were vessels of which each grave possessed from 1 to 3, mostly 2. The graves have yielded large quantities of pottery (6 types of vessels, spindle whorls), 40 artifacts of Volhynian flint (mostly arrowheads, sickles, axes) and stone artifacts among which a perforated pentagonal axe claims special attention. Among artifacts made of boar's tusks, antler and bone, of particular interest is a set of 17 objects, probably parts of an ornamented belt, found in the grave on site I. A few graves contained beads from river shells and "faience".

Site II has yielded traces of an overground rectangular postbuilding with a rectangular (!) projection in the gable wall. Inside, was a separate room, rectangular in plan, with a hearth near the NW wall. This is the only structure of this kind so far recorded in the Strzyżów culture. It may have been associated with the cemetery and used during burial rites or rituals performed for the dead.

The lack of radiocarbon dates for the features of the Strzyżów culture from Raciborowice Kolonia does not allow us to date them precisely within the chronological framework established for this culture (1750-1600 BC). Direct stratigraphical relations between the features of the Strzyżów culture and those of Neolithic cultures have been observed on site II. On the other hand, no stratigraphical patterns have been noted among the features of the Strzyżów culture. The cemetery seems to have been used by one human group for a brief period only.

Similarity in the burial rite and in the recovered materials, noted on both sites, argues for their contemporaneity or insignificant chronological differences.